

OSZK HÍRADÓ

az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XXXIX. évfolyam – 1996. 5–6. szám

TARTALOM

KRÓNIKA

2. Személyi hírek és változások
2. Kovács Máté emlékülés
3. Vrazsovits Valéria 1955–1995 (Balogh Éva)

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

4. Megjelent a Nemzeti Periodika Adatbázis 4. CD-s kiadása (Könyvárné Csúcs Dalma)
5. Elkészült az OSZK Kortörténeti Különgyűjteményének Videotezaurusza (Bánki Zsolt)
7. Budapesti Nemzetközi Könyvesztivál (Bánkeszi Lajosné)
8. A romániai retrospektív hungarika bibliográfia fejlődésének állomásai (Kertész Gyula)
12. Laikus emlékek Szőke Péterről, akinek értékes hagyatéka Zene-műtárunkba került (Monostory Klára)
14. Berlász Piroska köszöntése abból az alkalomból, hogy 1996-ban ő kapta meg a Széchényi Emlékérmeket (Belitska-Scholtz Hedvig)

KIÁLLÍTÁS

16. 220 éve született Berzsényi Dániel (Vidovszky Ferencné)
18. Bányatérképek Magyarországról (Plihal Katalin)
20. A Vár-kiállítás megnyitása (V. M.)

KIADVÁNYAINKRÓL

23. Hungarika-anyagot őrző könyvtárak címjegyzéke. 15. Ausztrália (Berczik Imréné)

SAJTÓFIGYELŐ

25. Digitális Képes Krónika (Lukács Csaba)
26. 2000-re megtelnek az OSZK raktárai
27. Nincs pénze könyvre a könyvtárnak (Keresztes Ágnes)
28. Öt közgyűjtemény kap pótlólagos támogatást
28. Magyarország–Izrael
28. Örökség (T. I.)
29. Internet-kalandozások (r. t.)
29. Könyvet a határon túli magyaroknak

KÖNYVTÁRUNK ÉLETÉRŐL

30. Kis millecentenáriumi kirándulás (Förster Miklós)

SZERKESZTŐSÉGI ROVAT

31. Felhívás az OSZK nyugdíjasaihoz (B. Gy.)
32. Berzsényi szülőháza és síremléke

Címlapkép: Berzsényi Dániel

KRÓNIKA

SZEMÉLYI HÍREK ÉS VÁLTOZÁSOK

1996. május 1–1996. június 30.

Új dolgozóink

Búzási Tamásné gazd. ül., Bérgazdálkodási osztály, Gerlecz Tibor ügyvt. alk., Főlépétdány központ, Juhász Nikolett igazg. ül., GI Titkárság, Máté Tóth Péter szakmunkás, Műsz. fenntart. o., Szmlkó Tamásné ügyvt. alk., KMK Titkárság, Takács Rita könyvtáros, Fejlesztési osztály.

Eltávoztak a könyvtárból

Dr. Skallczki Józsefné oszt. vez., MKM

ÁTHELYEZÉSSSEL

Lehoczky Viktória igazg. ül., Főlg. Titkárság, Szabó Zoltán ügyvt. alk., Raktári osztály, dr. Virághalmi Lea tud. kut., Régl nyomtatványok tára.

PRÓBAIDŐN BELÜL

Málnási György ügyvt. alk., Kötelesepdány o.

MUNKAVISZONYA MEGSZÜNT

Batáriné Dömötör Judit ügyvt. alk., KMK Titkárság, György László ügyvt. alk., Raktári o., Jillyné Mássik Mária könyvtáros, Kötelesepdány o., Kátóna Alla Petrovna főkönyvtáros, Könyvfeldolg. o., Lencsés László kiseg. alk., Cédulasoksz. csop., Schiff László szakmunkás, Műsz. fenntart. o., dr. Sebőkkné Chapó Gertrúd kiseg. alk., Olvasószolg. o., Szatmáriné Kácsér Mária könyvtáros, Könyvfeldolg. osztály.

KILÉPETT

Bus Gábor kiseg. alk., Főlépétdány kp.

NYUGDÍJAZÁSSAL

Hellauf Györgyné raktáros, Mikrofilmtár, Kenedy Ausztinné könyv- és papírrest., Hírlap-állományvéd. o.

Kovács Máté emlékülés^{*}

Kedves Kollégák, Kovács Máté tanítványok és tisztelők!

A Kossuth Lajos Tudományegyetem Komputergrafikai és Könyvtár Informatikai Tanszéke, a KLTE Egyetemi és Nemzeti Könyvtára, az Eötvös Loránd Tudományegyetem Könyvtártudományi Informatikai Tanszéke és a KLTE Informatikus könyvtár szakos hallgatóinak Kovács Máté Köre Kovács Máté születése 90. évfordulója alkalmából emlékülést rendez 1996. október végén Debrecenben a Kossuth Lajos Tudományegyetemen.

Kovács Máté korának nagy formátumú művelődéspolitikusa, munkássága kiemelkedő a könyvtártudomány elméleti fejlesztésében, a hazai könyvtárpolitika alakulásában, az egyetemi

szintű könyvtárosképzésben. Széles látókörű humanista a szó klasszikus értelmében, szakmai és emberi példaképe munkatársainak, tanítványainak, akik ma szerte az országban igyekeznek megfelelni a kor kihívásainak.

Az emlékülésen szeretnénk felidézni Kovács Máté alakját, bemutatni mindazoknak, akik nem ismerhették Öt, közöttük a felnövekvő új könyvtáros generációnak. Szellemi öröksége ápolására tudományos ülést rendezünk, ahol lehetőség nyílik a szakma kutatóinak, a különböző könyvtári munkaterületeken dolgozóknak, a könyvtárosképzés oktatóinak és a hallgatóknak könyvtárpolitikai, könyvtártudományi kutatásairól, aktuális könyvtári feladatok megoldásával, a könyvtárak fejlesztésével kapcsolatos elképzelésekről szólni.

* Az emlékülés rendezőinek felhívását azért közöljük, mert az OSZK-ban sok Kovács Máté tanítvány és tisztelő dolgozik.

Célunk a különböző régiók felsőfokú intézményeiben tanuló könyvtár szakos hallgatók egymáshoz való közelebb kerülése, s a szakma jelen levő képviselőivel való találkozása.

A rendezvényre minden Kovács Mátét tisztelőt, a könyvtáros szakmát elméletben és gyakorlatban művelőt, a hallgatók képviselőit szere-

tettel várunk, reményeink szerint e találkozó hozzájárul – Kovács Máté szellemében – a szakmai elkötelezettség megerősödéséhez, a szakmai egység kialakulásához.

Baráti üdvözlettel

a Rendezők

Vrazsovits Valéria

1955–1995

Elment „a Bibli Valikája”. Sokáig azt hittük, Ő talán le tudja győzni a kórt, de neki sem sikerült.

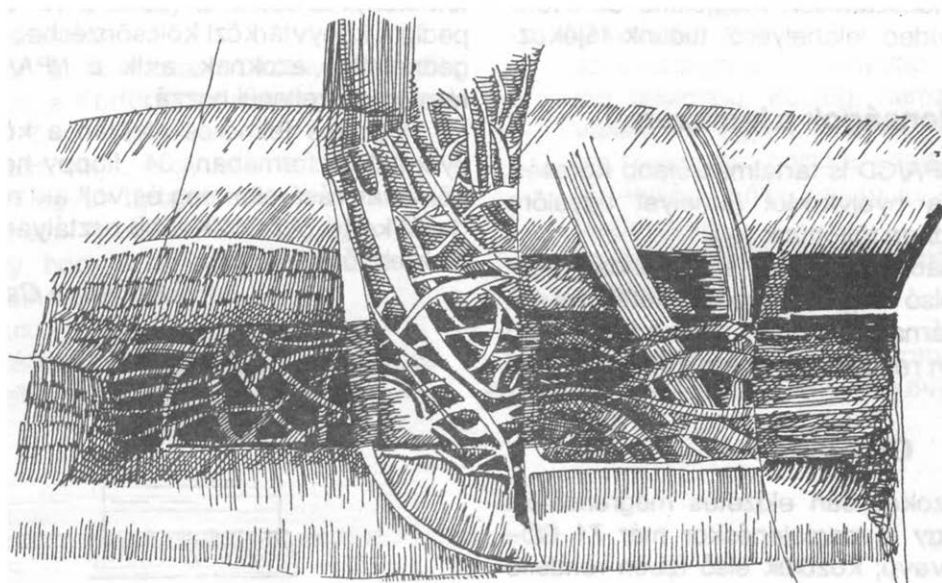
1988-ban súlyos betegség és műtét után, leszálalékolt nyugdíjasként került az MNB Könyvek Szerkesztőségére a nagy létszámú osztály ügyes-bajos ügyeinek intézésére – és rövid időn belül nélkülözhetetlenné vált. Nagyszerű ember volt, kivételes, rendkívül adottságokkal. „Vall vagyok a Bibliáról” – így jelentkezett be telefonon, pár nap múlva mindenkit ismert, tudta milyen ügyben kít, hol keressen, kire mi tartozik. Ha reggelente megjelent az ajtóban, kezében a büfében vásárolt kávéval, tudtuk, nagy baj már nem lehet, Vall itt van megrendeli, felhívja, elintézi, elindítja, összeállítja, megkeresi, megtalálja...

Nagyon szeretett és tudott dolgozni és nagyon szerette munkahelyét az OSZK-t. Folytatni akarta betegsége miatt megszakított tanulmányait, hogy méltó legyen...

De a betegség ismét közbeszólt. Átmeneti javulás után egyre gyakrabban jelentek aggasztó tünetek, majd 1994 tavaszán az ítélet: sugárkezelés nagy dózisban. Akkor összetört, de betegsége utolsó, nagyon nehéz szakaszában is optimista volt, meg akart gyógyulni, élni akart. Magát is áltatta, vagy csak minket?

Jó néhány irattartón, Nektár adatlapon ott van az írása. Úgy beszélünk róla, mintha élne. Soha nem fogjuk elfelejteni!

Balogh Éva

MUNKÁNKRÓL, KÉRDÉSEINKRŐL

Megjelent a Nemzeti Periodika Adatbázis 4. CD-s kiadása

1996. június 25-én megjelent az OSZK KFKK NPA legújabb CD-ROM lemeze: Külföldi Időszaki kiadványok a magyar könyvtárakban 1981–1996. (Az adatokat 1996. május 10-én zártuk le, az 1995 augusztusától a zárásig folyamatosan beérkező állomány-visszalgazolások alapján.)

Tartalombővülés:

A rekordok (címek) száma 35 529 (Tavaly: 33 851).

Ez azt is tükrözi, hogy – bár az egyre gyakoribb lemondások, megszűnt cserelések miatt az egy címhez tartozó lelőhelyek csökkennek – a címváltozások és új megrendelések folytán csaknem változatlan arányban növekszik évről évre az adatbázis címeinek száma.

Az előző, 1981–1995. évi CD-hez képest 1992 új, illetve megváltozott cím (azaz bibliográfia, állomány és lelőhely) került az adatbázisba. A rekordszám-növekedés ebből csak 1678 új rekordot tükröz, de ezenkívül 314 rekordot „kicsereáltunk”: töröltük pl. selejtezés miatt és más adatokkal újra feltöltöttük.

1996. évi állományt és lelőhelyt kb. 6900 címhez jelentettek. A nem hagyományos hordozójú kiadványok nyilvántartása is bővült: már 83 külföldön időszakosan megjelenő CD-ROM, 7 floppy, 2 video lelőhelyéről tudunk tájékozódni.

Újdonságok a lemezen:

Az idei NPA/CD is tartalmaz újabb keresési lehetőséget: a nyelvkódot (amelyet egyelőre 14 922 rekordban töltöttünk fel).

Új információ a lemezen a „lemondás” közlése is. Az utolsó meglévő évnél tüntettük fel annak a könyvtárnak a kódját, amely a következő évtől már nem rendel vagy nem kapja cserével a kiadványt.

CD eladások:

Immár szokásosan előzetes megrendelést kértünk, és így a megjelenéskor már 71 CD-ROM-ra volt vevő; közülük első ízben rendelte

meg 8 bejelentő könyvtár és 1 külső intézmény. Régebbi megrendelőink továbbra is féláron juthatnak hozzá az NPA/CD-hez.

Örömkre szolgál, hogy bejelentőinknek évről évre egy kicsit olcsóbban tudjuk adni a CD-t, mert így is fedezi a bevétel az előállítás költségeit.

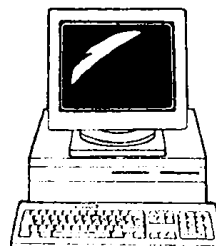
A régebbi NPA/CD-eket állandóan kedvezményes áron kínáljuk az érdeklődőknek; egyes számítástechnikai (IFABO, COMPAIR) és könyvtári rendezvényeken (Könyvfesztivál) pedig akciós áron lehet minden kiadáshoz hozzájutni.

Könyvtárlista:

A CD megjelenését követően nyomtatott és floppy-lemezes formában az NPA-ba bejelentő könyvtárak listája is elkészült. Ez csak a velünk kapcsolatban álló könyvtárak listája (a könyvtárközi kölcsönzésben használt kódok szerint és könyvtárnevek szerint rendezve); természetesen egyeztetjük adatainkat a Könyvtári Minervával, és így kölcsönösen hasznos információcserre jött létre. A lista tartalmazza a megszűnt vagy megszűnőben lévő könyvtárakat is (mert régi cédulákon, kartonokon bizony előfordulhatnak). Erre már régóta igény volt, mivel az 1984–1985-ös lelőhelyjegyzékünk után nem készült nyomtatott könyvtárkód-lista (csak a NPA/CD-n), ami pedig a könyvtárközi kölcsönzéshez szinte elengedhetetlen azoknak, akik a NPA/C-hez nem férnek közvetlenül hozzá.

Előzetes felmérés alapján a könyvtárlistát nyomtatott formában 34 floppy-hordozón 15 könyvtár vásárolta meg és volt aki mindkét hordozót kérte. (Az OSZK több osztályának is juttattunk ebből a listából.)

Könyáné Csúcs Dalma

Elkészült az OSZK Kortörténeti Különgyűjteményének videotezaurusza

A Kortörténeti Különgyűjtemény 1988-ban kezdett videodokumentumokat gyűjteni. E gyűjtemény – mint ismeretes¹ – a Magyar Mozgóképkincs Megmentéséért Alapítvány keretein belül összegyűjti és szolgáltatja a teljes magyar mozgóképkincset VHS másolatban. Létrejöttékor világos volt, hogy „kegyelmi pillanatról” van szó, hiszen tiszta lappal, előzmények nélkül, a valós szükségleteknek megfelelően lehet a feldolgozást kialakítani, és ezért a legkorszerűbb feltárássra van szükség.

A gyűjtemény egyediségéből, ismeretlen unikális kincseiből, forrásértékéből következett

- az alapos, részletekig menő bibliográfiai feltárás, és
- a dokumentatív igényű tartalmi osztályozás szükségessége.

1993 és 1995 között a Fejlesztési Osztály és a Kortörténeti különgyűjtemény munkatársai elkészítették a Videodokumentumok Katalógizálása című háziszabályzatot, illetve a DOBIS/LIBIS-t alkalmassá tették a videodokumentumok fogadására. E munka eredményeképpen az OSZK Törzsgyűjtemény részeként folyik a videodokumentumok bibliográfiai leírása.

A tartalmi osztályozás kérdésében 1994. áprilisában elvi döntés született: mivel a mozgóképek tartalmi feltárássára az ETO nem alkalmas, természetes nyelvű deskriptoros információkereső nyelvet kell kidolgozni. Ennek érdekében tezaurusz építése kezdődött el, melynek meg kellett felelnie mind az MSZ 3418–87-es tezaurusz szabvány, mind pedig az OSZK és a dokumentumok igényeinek.

A munkát a Fejlesztési Osztály részéről Ungváry Rudolf, a Kortörténeti különgyűjtemény részéről Bánki Zsolt végezte el.

A tezaurusz célja, hogy szemantikaki összefüggéseivel együtt tartalmazza a videodokumentumok tartalmi feltárássához szükséges kifejezéseket, úgy, hogy a DOBIS/LIBIS-ben on-line módon használhatóak legyenek.

A tezaurusz gyűjtőköre kiterjedt:

- a történelmi, irodalmi és művelődéstörténeti tárgyú videoszalagra rögzített, a

- hungaricum fogalmkörébe tartozó mozgóképekre (illetve azok gépelt átirataira,
- életinterjúkra, illetve az ezekből készült portréfilmekre, dokumentumportrékra,
- politikai, társadalmi tudományos szempontból kiemelkedő eseményekről készített filmbeszámolókra
- filmhíradókra

Ebből következett, hogy a tezaurusz szókincsének fel kell ölelnie a köznapi életet, a kultúra, a művészet, a történelemtudomány, a politika, az irodalom, a művelődéstörténet, a jogtudomány, a közélet, az igazgatás, a gazdaság, a műszaki és ipari élet szókincsének átfogóbb kifejezéseit, valamint tartalmaznia kell a filmművészet formai szempontú szókincsét (műfaji kifejezések).

A tezaurusz készítésének első lépéseként meghatároztuk mindazon dokumentumforrásokat melyekből a lexikai egységeket merítettük. A kézikönyvek mellett összegyűjtöttük a szakterületeket (részben) lefedő közgyűjtemények szakrendjét, melyekből a szakkifejezéseket elbírálás után átvettük. Így feldolgoztuk az alábbiakat:

- a Teleki László Alapítvány Könyvtárának, valamint az Országos Idegennyelvű Könyvtár Nemzetiségi Kutatócsoportjának tárgyszógyűjteményét magyarságkutatás, külpolitika, nemzetiségi kérdések témakörében,
- az MSZP Politikátörténeti Intézet Könyvtára szakcsoportos tárgyszójegyzékét politika, Magyarország története a 20. században területen,
- az Országgyűlési Könyvtár szakrendjét jog (államjog, közjog, nemzetközi jog), vallás és egyháztörténet, hittudomány, egyházjog és -politika, világ- és magyar történelem, közirodalom és publicisztika területeken,
- az MTI Fotóarchívum általános jellegű szókincsét.

A Videotezauruszal közös információkereső nyelvi szókincsét alkotnak a következő teza-

¹ Bánfi Szilvia: Az OSZK Videotára In: OSZK Híradó 1992. 11–12. sz. p. 10.

uruszok, melyek lexikai egységeit szükségletnek megfelelően átemeltük:

- az OMIKK tezaurusza az OSZKÁR
- a TAXAURUSZ, növény és állatrendszertani tezaurusz
- az OSZK-ban alkalmazott Oktatási intézmények és dokumentumok tezaurusza és
- az OSZK-ban alkalmazott OSZTAURUSZ, a periodika osztályozási rendszer tezaurusza.

Az előkészítő munkák után a morfológiai rendezés, valamint a szemantikai kapcsolatok kialakítása a RELEX tezauruszépítő-program segítségével készült.

A Videotezauruszban a tartalmi feltárás két szinten játszódik le:

1. Általános szint. Ide tartozik a történelmi korszakolás. Mivel a filmek túlnyomó többsége 20. századi témájú a korábbi korok tagoltsága lényegesen durvább, a 20. századot pedig részletesen dolgoztuk ki.

2. Speciális szinten tárjuk fel a helyet, a tárgyat és az eseményt.

A lexikai egységek a

- szakkifejezések (pl. együttműködés, hőtechnika, nemzetiségi kérdés, terrorizmus),
- ország- és földrajzi nevek (Ausztria, fejlődő ország),
- nép- és népcsoport (nemzetiség-) nevek (magyar, palóc, székely),
- időt, kort, korszakot jelentő kifejezések (kiegyezés kora, reneszánsz, 19. század),
- formai kifejezések (dokumentumfilm, játékfilm), tulajdonnevek (ENSZ, Varsói Szerződés)

összessége.

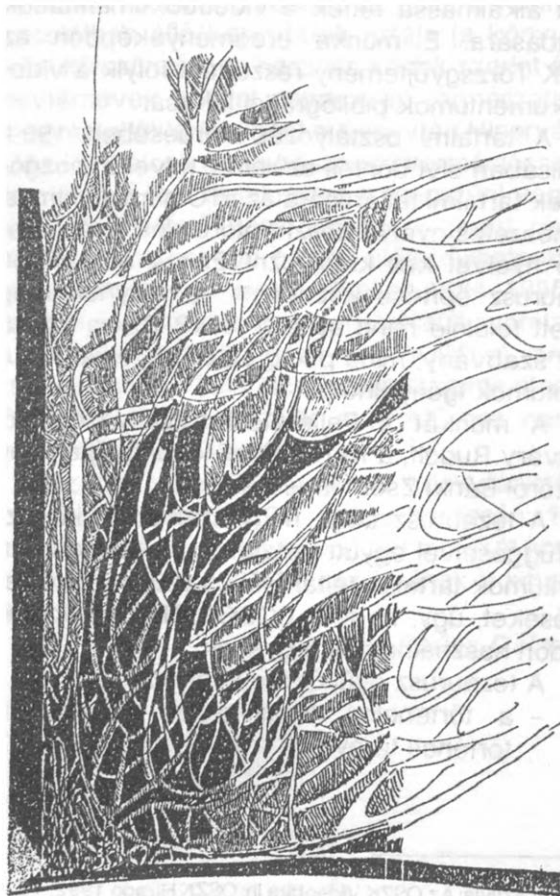
A videodokumentumok feldolgozása a tezaurusz elkészültével vált teljessé. A bibliográfiai leírás adatai kiegészülnek a tartalmi osztályozással, és differenciált, gazdag információ-skálát biztosítanak az olvasónak, kutatónak, hogy a lehető legrövidebb úton releváns dokumentumhoz jusson. A visszakeresés két sarokpontja a tulajdonnevek alapos feltárása, tárgyi kivetítése a DOBIS/LIBIS névindexében, illetve a rekordonként 14 lehetséges tárgyszó. A feldolgozó könyvtáros tehát a videokészülék előtt ülve adatfelvételre rögzíti a mű impresszumadatait, és részletes tárgyi kifejezésekkel jellemzi a dokumentumot. Ez esetenként akár több óras el-

mélyült munkát is jelenthet a filmdokumentum hosszától, tartalmi összetettségétől függően, hiszen a feldolgozás nem ér véget a szükséges besorolási, kladási, életrajzi, terjedelmi stb. adatok megállapításával, hanem a tartalmi specifikáció rendkívül érdekes feladatát is el kell végezni. A videodokumentumok a tárgy tekintetében komplex információforrást jelentenek, hiszen az elhangzó szöveg jelentésén túl a látvány s hangeffektusok is tartalmi funkciókat hordozhatnak. Gondoljunk csak el, hogy kortárs történelmünk tanúival készült portréfilmek milyen sokrétű ismereteket közölnek, valamint korhű dokumentumok a vizuális információ özönét zúdítják a nézőre. A feldolgozó szakembernek ebből az információrengetegből kell a dokumentum tartalmát lespeciálisabban jellemző deskriptorokat kiválasztania.

A gépi rendszerbe való rögzítés a szükséges egységesítés és kiegészítés (életrajzi adatok, deskriptorok stb.) után az adatlapról történik.

Mindezekért az osztályozó szakmán belül is úttörő vállalkozás a képi dokumentumok osztályozására is alkalmas tezaurusz kidolgozása.

Bánki Zsolt

Budapesti Nemzetközi Könyvfesztivál

Ebben az évben április 27-től 30-ig harmadik alkalommal rendezték meg a könyvfesztivált a Kongresszusi Központban. A könyvkiadók és könyvterjesztők nagyszabású seregszemléjére 25 ország képviselőjében mintegy 500 cég jelentkezett. A kiállítók közel 60 százaléka magyar volt, a számtalan külföldi közül a német, a francia és az osztrák résztvevők saját nemzeti standon állították ki termékeiket.

A látogatókat számtalan újdonság fogadta a termekben és a folyosókon felállított pavilonokban: a korszerű tankönyvektől kezdve, a látványos ismeretterjesztő kiadványokon keresztül a szépirodalomig és a könnyebb fajsúlyú művekig mindent megtalálhattak a könyvespolcokon. A szebbnél-szebb kiadványok között olyan különleges, ínyenceknek szánt csemegék is felbukkantak, mint pl. *Lao-ce Tao te king-je*, hétnyelvű kiadásban. Természetesen helyet kaptak az új médiumok is, így az oktatást segítő CD-ROM-okból is jelentősen bővült a választék. Jó lenne ezeket az iskolák könyvtáráiban is viszontlátni! A nyelvtanulás iránt napjainkban megnövekedett érdeklődésre felfigyelve sok nyelvoktató programot adtak ki az utóbbi időben. A hagyományosnak számító hangkazettával kiegészített tankönyvek mellett egyre több multimédiás CD-ből is választhatnak, akik a számítógép kínálta lehetőségeket is kihasználva szeretnék fejleszteni tudásukat.

A kiállítás mellett gazdag program várta a magyar kultúra jelene és jövője iránt érdeklődőket. Az ünnepélyes megnyitó után sor került a Budapesti Nagydíj átadására, melyet Ephraim Kishon írónak ítéltek oda. Hagyományosan a fesztivál idején adják át a Budai Könyvdíjat és az Év Könyvesboltja kitüntető címet is.

Előadások és szekcióülések sokaságából válogathattunk a négy nap alatt, most csak címszavakban emelnénk ki néhány témát, rangsorolás nélkül: a magyar kultúra helyzete, a könyvkiadók és könyvtárak együttműködése, integrált könyvtári rendszerek, multimédia show, nemzetközi kulturális kapcsolatok aktuális kérdései, könyvtári szolgáltatások. Emellett persze író-olvasó találkozók, bemutatók színesítették a programot.

A *Könyvtárosklub* természetesen most is aktív résztvevője volt az eseményeknek, minden napra más-más, nagy érdeklődésre számot tartó téma köré csoportosítva a rendezvényeit. Szombaton a számítógépes könyvtári rend-

szerek bevezetésének tapasztalatairól szakavatott előadók beszéltek, gyakorlati tanácsokkal is szolgálva az érdeklődőknek. Tíz különböző cég ismertetésében műszaki jogi, és könyvtári szolgáltatást segítő adatbázisokat egyaránt láthattunk. Különlegességnek számított az ABCD Interaktív magazin, hiszen ez az első olyan magyar periodika, amely csak elektronikus formában – CD-n – jelenik meg.

Ezen a napon kaptak helyet az Országos Széchényi Könyvtár adatbázisai is. Köztük kiemelt szerephez jutott a frissen megjelent Magyar Nemzeti Bibliográfia CD, melyet az Arcanum Databases vezetője, Biszak Sándor mutatott be a nagy létszámú közönségnek. Nem várt érdeklődés mutatkozott a NPA/CD tavaly megjelent 3. kiadása iránt is. Lehetőségünk nyílt a gyakorlati bemutatásra is az Arcanum kihelyezett számítógépén, míg egy hordozható táskagépen folyamatosan változtak az OSZK adatbázisairól készült ismertető program képei. Úgy tűnik, hogy hasznos volt ez a találkozó, mert élő kapcsolatba kerültünk a felhasználókkal és szakmabeli kollégákkal, akiknek a véleménye, tapasztalatai segítik a munkánkat, s közben ők is közelebbről megismerik az OSZK tevékenységét. A kiállítást követő napokban érezhetően megnövekedett az érdeklődés a könyvtár kiadványai iránt.

Hétfőn az Internet került az érdeklődés középpontjába. Képet kaphattunk arról, hogy az informatikai forradalom gyorsan terjedő új vívmánya, a „világháló” hogyan szolgálja a legkülönbözőbb szakterület kutatóinak, gyakorlati művelőinek mindennapi munkáját és nem utolsósorban a kutatást. Fantasztikus információ-tömeg kerül elérhető közelségbe egyre szélesebb rétegek számára. Kiemelt feladatot jelent ez a nagy könyvtárak és a felsőoktatási intézmények számára, akiknek elsődleges szerepük van az információ terjesztésében. Dicséretes módon több nagy intézmény – OMIKK, ELTE, GATE, SOTE – számolhatott be az ezen a téren elért eredményeiről, megvalósult és tervezett fejlesztéséről.

Sajátos újságban is „lapozgathattunk”. Az Internettő elektronikus folyóirat oldalait nézegetve a kivetítőn, Nyíró András segítségével szinte észrevétlenül kalandoztunk a térben, s közben a kivételesen papíron is publikált magazin merőben szokatlan megjelenésű cikkeit is elolvashattuk.

A sort a könyvtári szolgáltatások napja zárta, melyet nemzeti bemutatók színesítettek. A házigazda az OSZK és az Országgyűlési Könyvtár volt. Könyvtárunk az Olvasószolgálati és Tájékoztató Főosztály számítógépes Információs csoportja által készített bemutató programmal képviseltette magát. Az érdeklődők az Ismertető

megtekintésével átfogó képet nyerhettek az Intézmény feladatairól és szolgáltatásairól, valamint a hálózati kapcsolatnak köszönhetően megtekinthették az OSZK által az Interneten keresztül felkínált adatbázisokat (on-line olvasói katalógus, NPA, IKB).

Bánkeszi Lajosné

A romániai retrospektív hungarika bibliográfia fejlődésének állomásai*

Tárgyválasztásom Indokai:

1. Régtől fogva érdekel (néhány évvel ezelőtt egyik kutatási témám is volt) a XX. századi külföldi hungarika bibliográfiák feltárása. Különös tekintettel a szomszédos országok kisebbségi magyarságának nyelvi-szerzői és etnikai tartalmi hungarika bibliográfiáira. Ez a személyes érdeklődés összefügg a retrospektív bibliográfiai osztály egyik lehetséges jövőbeni feladatával: a két világháború közötti külföldi nyelvi hungarikumok bibliográfiai feltárásával. Egy főigazgatói kollégiumi ülés 1992-ben megtárgyalta és elfogadta az erre vonatkozó javaslatunkat. Elfogadta annak ellenére, hogy könyvtárunk hungarika-bibliográfiai regisztrációs keretében (1978/1979) egy bizonytalan távolabbi időbe helyezi e korszak külföldi hungarikumainak bibliográfiai regisztrálását. (Itt is megemlítem, hogy ennek az elméleti és történelmi vonatkozásban kitűnő kollektív munkának épp a távlati része revideálásra, kiegészítésre szorul – figyelembe véve az elmúlt csaknem két évtizedben bekövetkezett politikai, szakmai és információs technikai változásokat, az előre nem tervezhető, külföldön létrejött produktumokat.)

2. De miért épp a *romániai magyar nyelvi* (szerzői és etnikai) hungarikumokra esett a választásom?

A) Mert ez a legnépesebb, legerősebb külföldi magyar közösség, amelyik történelmi múltja, egykori önállósága (fejedelmek kora), régi és mai intézményrendszere okán az egyetemes magyar kultúra legjobb hagyományait őrzi és szorongatott kisebbségi létében is tovább örökíti;

B) a regionális, össznemzeti és egyetemes kultúra egységét, elválaszthatatlan összefonódását e népcsoport és történelmi táj kiemelkedő szereplőinek irodalmi és tudományos munkássága bizonyítja legjobban;

C) ezen a tájon fejlődött ki a legszélesebb tematikai és műfaji spektrumú kisebbségi irodalom s ennek regisztrálására, feldolgozására a legdifferenciáltabb nemzetiségi bibliográfiai rendszer;

D) a romániai könyvtáros-bibliográfus közélet mutatja a legnagyobb készséget a magyarországi tudományos és közélettel való együttműködésre, a hungarika kutatások és bibliográfia összehangolására. Ennek jele, hogy *Jakó Zsigmond*, az Erdélyi Múzeum-Egyesület elnöke 1993 februárjában együttműködési megállapodást kezdeményezett és kötött könyvtárunkkal a hungarika bibliográfiai munkálatok összehangolása, kölcsönös támogatása érdekében.

A következőkben – a rendelkezésre álló időkeretet is figyelembe véve – a romániai magyar bibliográfiai rendszer egészének két alapvető-alapozó műfaját, a könyv- és sajtóbibliográfiát tekintem át.

1. A könyvek kurrens és retrospektív általános bibliográfiái

Trianont, sőt ezt megelőzően a gyulafehérvári gyűlés traumáját követően idő kellett a felocsúdáshoz, az önálló magyar kisebbségi poltti-

* A Széchényi Ferenc emléknapon 1996. április 29-én elhangzott előadás.

kal, kulturális és tudományos élet kialakításához. A 20-as évek közepére már annyi publikáció gyűlt össze magyar nyelven, hogy György Lajos (1890–1950) kolozsvári Irodalomtörténész, tanárképző főiskolai igazgató, a Pásztorúz szerkesztője szükségesnek látta összegyűjteni az 1919–1924-es évkör irodalmát, amely ekkorra már meghaladta az ezer tételt.¹ Folytatása évenként jelent meg az Erdélyi Múzeumban (1929–1940), majd önállóan is az Erdélyi tudományos füzetek sorozatában György Lajos (1925), Ferenczy Miklós (1926–1932), Valentiny Antal (1933–1939) és Vita Zsigmond (1940–1941) összeállításában². (Ez utóbbi már a bécsi döntés utáni 1940–1942-es évkör dél-erdélyi termését állította össze a nagyenyedi Bethlen Könyvtár vezetőjeként.)

Az 1919–1940 közötti évek romániai magyar nyelvű (kisebb mértékben magyar szerzők idegen nyelvű) könyvtermésének színtézisét a magyar érában Monoki István, a kolozsvári Egyetemi Könyvtár főkönyvtárosa állította össze, feltehetően Fitz József, az OSZK akkori igazgatója ösztönzésére is. Fitz a Magyar könyvészet 1936. évi kötetének (1939) bevezetője tanúsága szerint már a tervezett 1921–1935. évi ciklusbibliográfiába (ebből lett később az 1921–1944-es ciklus) fel akarta dolgozni a külföldi magyar nyelvű, sőt magyar vonatkozású irodalmat is – visszatérve a Petrik-féle hagyományokhoz. Ez a terv akkor még a szűkebb területi hungarika tartalommal sem valósulhatott meg a háborús idők miatt. (De megvalósult 1941-ben a sajtóbibliográfia kiadása a Széchényi Könyvtár kiadványaként, amire röviden még visszatérek.) Monoki igen hálas volt Fitznek az őt, s általában az erdélyi magyar könyvtár- és bibliográfia-ügyet támogató gesztusáért, amint ezt Fitz kézírathagyatékában őrzött levelel mutatják. A könyvek bibliográfiája félig kiszedett hasáblevonatként, félig gépratként (a szerző betoldásaival, javításaival tűzdelve) az 1950-es években került az OSZK Kézirattárába.³ Ennek 1. betűsoros része 6948 önálló művet és 211 tétel sorozati leírást tartalmaz. (A korábbi kurrens bibliográfiákat mintegy 800 tétellel egészíti ki.) A kötet tematikai-műfaji megoszlása Monoki előszava nyomán a következő:

1. szépirodalom	1938 mű	28%
2. tudományos és ismeret-terjesztő irod.	2433 mű	35%
3. vallásos irodalom	1163 mű	16%
4. tankönyvek	437 mű	7%
5. egyéb (zeneművek stb.)	511 mű	8%
6. periodikum (évkönyv stb.)	486 mű	6%

E statisztikában az a legérdekesebb, hogy a szépirodalom várható túlsúlya helyett a tudományos irodalomé a vezető szerep. A munka 2. része (kötete) ugyanezt az anyagot a Káplány-féle tízedes rendszerű szakrendben tárja fel 250 szakcsoportban, rövidített leírással.

A bibliográfiai leírások színvonalban és részletességben az OSZK 1936–1941. évi könyvésze és Gulyás Pál 1930. évi könyvésze között mozognak. A meglehetősen nagy használatnak kitett kézíratról 1988. 2. felében a Retrospektív bibliográfiai osztály kezdeményezésére mikrofilm-másolat, illetve ennek alapján 3 példányos A/3 méretű papírnagyítás készült. (Ebből kapott egy-egy példányt a kolozsvári Egyetemi Könyvtár és/vagy az Erdélyi Múzeum-Egyesület, a Magyarságkutató Intézet és osztályunk is, tekintettel távlati munkatervi feladataira. A 90-es évek elején elkészítettük a TS 4/5 Magyarságkutató program támogatásával a Monoki kézirat alapján a *Magyar könyvészet 1921–1944: Külföldi magyar nyelvű könyvek 1. Románia* gyűjtőkör, leírási és szerkesztési (szakozási) programját. Összevetettük a korszak említett kurrens segédleteivel és az OSZK állományából kigyűjtött cédulakatalógussal, illetve a hazai Magyar könyvészet 1921–1944 kritikus évelnek (1940–1944) anyagával. Ez a munkát számos romániai kiadványra hívta fel a figyelmet könyvészetünkben. (Tehát bibliográfiai módszertani szempontból is kívánatos párhuzamosan foglalkozni a hazai és külföldi (különösen szomszédos országgal) magyar nyelvű könyvekkel, még akkor is, ha nem egy Információs rendszerben kívánjuk feltárni a kiadványokat.) Továbblépni részben anyagi, részben személyi kapacitás miatt nem tudtunk. Nem tettünk le azonban arról, hogy a Horthy-korszak területi hungarika-bibliográfiájának befejezése után az évkör külföldi magyar nyelvű retrospektív bibliográfiájának kidolgozásával folytatjuk, felhasználva eddigi tapasztalatainkat s a külföldi könyvtáros kollégákkal kialakult személyes jó kapcsolatainkat.

Visszatérve a Monoki-féle kézíratra: azt még ki kell egészíteni az 1940. aug. 30-tól 1944 végéig Dél-Erdélyben megjelent könyvekkel.⁴

* * *

1945 után hosszú ideig nem volt abban a helyzetben az újra kisebbségi sorsba kényszerült romániai magyarság, hogy kiadványtermésének adatait folyamatosan publikálja. Csak 1971-től nyílt arra lehetőség, hogy a *Művelődés* c. folyóirat *Könyvtár* c. rovatában majd mellék-

letében az 1970-es tárgyévvel elinduljon a kezdetben még anonim éves bibliográfia. A főlap szünetelése (1986–1989) miatt természetesen melléklete is szünetelt. Majd 1991-től indult újra *Könyvesház* címmel. Ebben kezdték ismét közölni a romániai magyar könyvkiadás éves bibliográfiáját az 1989-es tárgyévtől *Szigethy Rudolf* (Kolozsvár, Egyetemi Könyvtár) összeállításában.⁵

A Ceausescu-korszak utolsó évében előkerülnek a fiókokból az 1944 végétől 1986 végéig terjedő korszakot 4–6 éves egységekben feldolgozó *retrospektív ciklusok is*. Ezek egy másolati példánya *Dávid Gyula* révén a Magyar-ságkutató Intézet könyvtárába is bekerült 1987–1989 között.⁶ (Ekkor még az OSZK-ban volt az intézet, ezért nem a Kéziratár vagy a Hungarika dokumentációs osztály kapta meg az anyagot. Sajnálatos azonban, hogy málg sincs belőle másolat, habár azóta már első két ciklusát ki is adták.) Első csonka hat évének anyagát még *Tóth Kálmán*, a kolozsvári egyetemi könyvtár más megkezdte gyűjteni *Faragó József*, *Jordáky Lajos*, *Váczy Leona* és az egyetemi könyvtár más munkatársainak bevonásával. A publikált kötetben *Gábor Dénes* kötet szerkesztő értékeli előde bibliográfiai munkásságát, a sorozatszerkesztő *Dávid Gyula* pedig a csonka 6 év könyvtermését, amely 1775 tételt (könyv, kismnyomtatvány, különlenyomat) tartalmaz. A nyelvi hungarikumokon kívül szerzőit is találunk benne. Az évenkénti időrendben feltárt anyaghoz négyféle mutató készült: szerzők, könyvkiadók, intézmények; kiadó nélküli művek; idegen nyelvű kiadványok.⁷

A második, ezúttal négyéves ciklust (1950–1953) *Szigethy Rudolf* és *Újvári Mária* (Kolozsvár, Egyetemi Könyvtár) állította össze – a leírást és szerkesztést illetően elődénél nagyobb körültekintéssel és pontossággal. (Pl. a kézbe nem került művek megjelölésével.) Ennek is négyféle mutatója van: névmutató, sorozatok, kiadók és nyomdák mutatója. Ismét *Dávid Gyula* statisztikai táblázatokkal alátámasztott elemzése vezet be a bibliográfiát,⁸ amely 1726 tételt tartalmaz. (Kézirat forrása 1680 művet regisztrált.) A következő ötéves ciklusban (1954–1958) már a román nemzeti bibliográfiára is támaszkodhatnak. Ha ilyen ütemben halad a kiadás: pár év múlva utoléri az OSZK által tervezett 1961–1970-es tízéves ciklus romániai kötetét, amelynek nyomdakész kézirata már a 70-es évek közepén elkészült. Előbb anyagi nehézségek, majd (a 90-es évek első felében) mikrofilmtechnikai problémák (?) akadályozták mikrolapos megje-

lenését. (A későbbre tervezett csehszlovákiai kötet azonban már megjelent a hungarika dokumentációs osztály gondozásában, csak kevesen tudnak e ténylegesen mikrolapos kiadvány létezéséről.)

2. Sajtóbibliográfiák

A két világháború közötti időszakból kisebb és rejtett összeállításoktól, sajtótörténetbe ágyazott bibliográfiáktól eltekintve csak egy átfogó sajtóbibliográfia van: az előbbiekben már említett *Monoki István*tól az 1919–1940-es évkörre.⁹ A kor színvonalán álló munka az OSZK frissen indított sorozatának – Magyarország Időszaki sajtójának könyvészete – 7. kötete. (A hét kötetre tervezett sorozatnak mindössze három tagja jelent meg, s köztük ez az egyetlen külföldi hungarikum.) Bevezető tanulmánya a Monokitől már megszokott táblázatokkal (szak- és időrendi; idő- és helyrendi) valamint háromféle mutatóval (szak- és műfaji, földrajzi, közreműködői) egészül ki.¹⁰ Egy másik nagyszabású, még a közös magyar múltba visszanyúló vállalkozás *Jordáky Lajos* kolozsvári egyetemi tanár műve: Az erdélyi szocialista sajtó bibliográfiája 1887–1944. (Kolozsvár, 1962. 427 lev. Gépirat.) E kézirati másolati példánya könyvtárunk hírlapolvasójának kézikönyvtárában is megtalálható. A 8 fő tematikai-időrendi fejezetből álló kötet pozitív vonásai: adatcsoportok szerinti áttekinthető leírás; a források tételenkénti közlése; a lapok szöveges jellemzése; széles körű lelőhelyközlés. (A romániai lelőhelyeken kívül a Széchenyi Könyvtáré is. Az előbbiek között *Jordáky* magánkönyvtára. Vajon ez hova került?)

Monoki sajtóbibliográfiáját időben *Kuszálík Péter* marosvásárhelyi autodidakta bibliográfus folytatja az 1989-ig terjedő időszakra. Igen nagy ambícióval és az OSZK szakmai támogatásával. A legfrissebb hírek szerint ebben az évben már meg is jelenik.¹¹ *Kuszálíknak* van egy kéziratos összeállítása is az előbbi ciklus kiegészítéseként az 1989. dec. 23-tól 1993. szept. 30-ig terjedő időre.¹² Egy másik kézirata néhány „lappangó” újkeletű sajtóbibliográfiára hívja fel a figyelmet.¹³ Egyebek között hivatkozik *Böloni Mária* OSZK-s kollégánk (egykori nagyváradi könyvtáros) Bihar megyei sajtóbibliográfiájára,¹⁴ lelőhelyként a nagyváradi megyei könyvtárat jelölvé meg.

Könyvtárunk részéről évek óta folyik egy korábbi nyelvi hungarika sajtóbibliográfia és adattár felújítása: *Külföldi magyar nyelvű hírlapok és folyóiratok címjegyzéke és adattár-*

ra 1945–1970. 1. Szomszédos szocialista országok. (Összeáll. Kemény G. Gábor. Bp., 1974.) Ennek kiegészítését, átdolgozott bővített kiadását (1990. dec. 31-ig) *Kulcsár-Ebeling* (Károlyos) Kinga szerkesztli.

Az emlékülés keretel között ennyit tudtam most elmondani a romániai magyar könyvészekről. Egy más alkalommal vagy külön cikkben

talán módomban lesz e rendszer itt nem tárgyalt többi tagjának (szakbibliográfiák, helyismereti bibliográfiák, bibliográfiák, sajtórepertóriumok stb. fejlődését áttekinteni. Végezetül megköszönöm külföldi és hazai kollégáimnak, barátaimnak az előadásomhoz és általában a külföldi hungarika bibliográfiák feltérképezéséhez nyújtott segítséget.

Jegyzet:

¹ György Lajos: Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája. (1919–1942) Cluj–Kolozsvár, 1925, Minerva. 71 p.

² Az erdélyi magyar irodalom bibliográfiája 1925–1934. Írta és összeáll. György Lajos (1925), Ferenczy Miklós (1926–1932), Valentiny Antal (1933–1934). Cluj–Kolozsvár, 1927–1935, Minerva. 10 db. (Erdélyi tudományos füzetek 7, 14, 18, 21, 31, 38, 52, 64, 70, 79.)

Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1935–1939. Összeáll. Valentiny Antal. Cluj–Kolozsvár, 1936–1940, Minerva. Erdélyi tudományos füzetek 89, 95, 102, 112, 122).

Vita Zsigmond: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1940-ben, a bécsi döntés utáni időszakban és 1941-ben. Kolozsvár, 1943, (Erdélyi tudományos füzetek 178.)

³ Monoki István: Magyar könyvtermelés Romániában 1919–1940. években. I/1. Betűsoros katalógus, I/2. Szakbeosztásos katalógus. 383+367 lev. Kézirat. 2 db. Fol. Hung. 3.088 I/1–2.

⁴ Ehhez újabb előmunkát: Györffy Dénes: Románia magyar irodalmának bibliográfiája 1943–1944-ben. = Nyelvi és Irodalomtudományi Közlemények, 1989. 1. sz. 77–81. p. (Mindössze 35+28 könyv.)

⁵ Szigethy Rudolf: A romániai magyar könyvkiadás bibliográfiája. 1989. = Könyvesház, 1. évf. 1991. 2. sz. 10–12. p. 1990. = 2. évf. 1992. 1. sz. 7–9. p. 1991. = 2. évf. 1992. 2. sz. 14–17+17–19. p. (Kiegészítés az 1990. évhez.) 1992–1993. = 3–4. évf. 1993–1994. 26–42. p.

⁶ Romániai magyar könyvkiadás 1944–1986. H.é.n. Kb. 2200 lev. Ism. lapsz. Géprát. L.: Közép-Európa Intézet Könyvtár és Dokumentáció.

⁷ Romániai magyar könyvkiadás 1944–1949. Összeáll. Tóth Kálmán, Gábor Dénes. Kiad. az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár, 1992, Misztótfalusi ny. 151 p. (Romániai magyar bibliográfiák 1.)

⁸ Romániai magyar könyvkiadás 1950–1953. Összeáll. Szigethy Rudolf, Újvári Mária. (Bev. Dávid Gyula.) Kiad. az Erdélyi Múzeum-Egyesület. Kolozsvár, 1995. Misztótfalusi ny. 131 p. (Romániai magyar bibliográfiák 2.)

⁹ Monoki István: A magyar időszaki sajtó a román uralom alatt. 1919–1940. Bp., 1941, OSZK. XI, 266 p. (Magyarország időszaki sajtójának könyvészete 7.) Az első öt évről egy úttörő előmunkát még a román érásban: György Lajos: A romániai magyar időszaki sajtó öt esztendeje. (1919–1923.) Cluj–Kolozsvár, 1924, Erdélyi Irodalmi Szemle, Minerva ny. 21, 3 p. (Tanulmányok és értekezések az erdélyi magyar bölcselet-, irodalom-, nyelv- és történettudomány köréből. I. 2.)

¹⁰ Az OSZK Fitz-korszakának sajtóbibliográfiával kezdeményeit is tárgyalja Kovács Ilona: Az Országos Széchényi Könyvtár tudományos és kiadói tevékenysége 1936–1944. = Az OSZK évkönyve 1968–1969. Bp., 176–177. p.

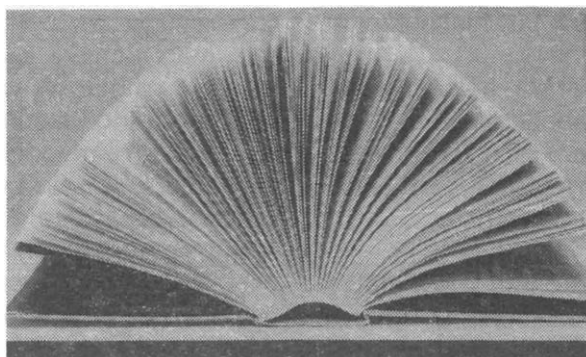
¹¹ Az 1940–1989-es évek sajtóbibliográfiája. = MURE Értesítő, 1996. 2. sz. 2. p. A rövid előzetes ismertető szerint az Erdélyi hírlapok és folyóiratok 1940–1989 c. kiadvány megjelenése 1996 nyarán várható.

¹² A romániai magyar időszaki kiadványok. 1989. dec. 23–1993. szept. 30. (Összeáll. Kuszálk Péter.) H.é.n. 105 lev. Géprát. L.: OSZK Kézirattár. (A betűrendes, tételszámozás nélküli összeállítás elsősorban gyarapítási segédlet. A kézbe nem kerültekről közli a forrást, esetenként az adatközlő nevét.)

¹³ Kuszálk Péter: Néhány lappangó erdélyi sajtóbibliográfia a 20. századból. Marosvásárhely, 1992. aug. 5 lev. Géprát. L.: OSZK Hungarika Dokumentáció.

¹⁴ Bölöni Mária: Présa bihoreana 1855–1975. Nagyvárad, é.n. 31+17 lev. Géprát. L.: Nagyvárad, Megyei Könyvtár.

Kertész Gyula

Laikus emlékek Szőke Péterről, akinek értékes hagyatéka Zeneműtárunkba került

Keresztury Dezső levelezésének rendezése közben 1984-ben egy levél mellékleteként került a kezembe egy könyvismertetés Szőke Péter: A zene eredete és három világa című könyvéről. Annyira megragadott, hogy rögtön kikölcsönöztem a könyvtárból. A szövegnek a felét sem értettem, de amit igen, az bőven elég volt ahhoz, hogy tudjam; ezt a könyvet meg kell szereznem!

A kötet visszaszolgáltatása után el is kezdtem beszerzési kísérleteimet: különböző könyvesboltokban, antikváriumokban, magánál a Kiadónál. Minden hiába: a munka két évvel korábban jelent meg, az utolsó darabig elfogyott.

De képtelen voltam föladni! – Már csak egy lehetőségem maradt: megkeresni magát a szerzőt. Mit veszthetek? Legfeljebb elutasít, mint tolakodót.

Felhívtam telefonon, és becsületesen elmondtam, ki és mi vagyok, mi a vágyam, s hogyan vallottam kudarcot minden vonalon. De nagyon érdekel ez a könyv, és nagyon szeretnék belőle egy példányt.

Kis csend után körülbelül ezt a választ hallottam: „Engem pedig nagyon érdekel, ki az, akit a könyvem annyira érdekel.” – Időpontot kaptam, amikor fölkereshetem a lakásán Szőke Pétert.

Nem merülök bele minden részletbe. Talán elég, ha elmondom: az első látogatásom – mert azután még sok következett – körülbelül négy és fél órás érdekes beszélgetéssé alakult, az idős tudós külön hangszalagos bemutatót tartott nekem a mechanikus zenétől kezdve a madárhangok sosem hallott csodájáig, s végezetül – szemérmetlenül megismételt kérésemre! – megajándékozott könyve egy dedikált példányával. – Akkor is tudtam, ma még inkább tudatában vagyok, milyen nagylelkű ajándék volt az: kevés példánya volt csak, s mint mondta is, főként külföldi tudós barátainak tartogatta azokat. De megértett.

Elbúcsúzásomkor az órára nézve ijedten mondtam: rengeteg idejét raboltam el – és mindezt nem is gondoltam volna. – „Én sem gondoltam volna” – felelte, s megnyugtatóan, nem tekintil elveszettnek a rám fordított délutánt.

Amint említettem, az első látogatást több is követte, igyekeztem bekapcsolódní „Az ismeretlen madárzene” c. hanglemez borítójára kerülő

szövegismertetés német fordításának elkészítésébe is. Ezzel valamiképp én is hozzájárultam a téma „népszerűsítéséhez”: nem is annyira fordító munkámmal (amit Szőke Péter maga javított igazán szakszerűre), hanem inkább azzal, hogy a megjelenési év karácsonyán, akinek csak érdemes volt, ezt a lemezt adtam – küldtem külföldre is – ajándékba. Az akkori NDK-ból muzikus barátoktól elragadtatott köszönőleveleket (és még több lemez-kérést) kaptam: nem nekem szóltak, hanem a csodálatos tudományos fölfedezésnek, amit szakértő füllel hallgatva ők még inkább értékelni tudtak.

Így az első látogatásból – talán merhetem mondani – egyfajta barátság lett. Így tudtam meg egyet-mást életéről, pályafutásáról is. Amint teltek az évek, egyre jobban bántotta, mi lesz munkássága összegyűjtött írásos és tárgyi emlékeivel. Egyedülálló találmányához nem tudott folytatót, tanítványt nevelni, akire örökül hagyhatta volna mindazt, amiben életművét összefoglalta. Hiszen világraszóló – és csakugyan az egész világon szakmai körökben nagyra becsült – munkája folytatásához hozzá hasonló kétirányú tudós elme kellett volna: olyan valaki, aki egyszemélyben – és magas szinten – ért a biológiához is, a zenéhez is. Ilyen munkatársat nem talált.

Külföldön is foglalkoznak a madárzene dalvilágának hasonló módszerekkel folytatott tanulmányozásához, de mindazok a tudósok (az *igazi* tudósok), akikkel levelezett, világosan látták, hogy Szőke Péter felfedezése előttük jár, többre tör és jutott el, mint az övék.

Az öregúr csöndes, rezignált lemondását látva mertem megemlíteni előtte a Széchényi Könyvtárat, mint életművének méltó befogadóját, megőrzőjét – amíg akad valaki (mert hiszem: kell, hogy akadjon!), aki értékesíteni, talán folytatni is tudja, amit ő alkotott. (Csöndesen jegyzem meg: könyve kézírással javított, kiegészített darabja már ott van az OSZK gyűjteményében: hozzáértő kiadóra várva, aki föltámasztja.)

Előszörre megdöbbenetete a gondolat, hogy gyűjteményétől, akár csak levelezésétől is megváljon – bár szinte elöntötte a sok felgyűlt irat. Aztán egyre komolyabban kezdett foglalkozni vele. Reálisan és józanul számolt az elkerülhetetlennel: az emberi élet véges. Ha nem akarja, hogy élete folyamán összegyűjtött kincsel el-

vesszenek, csakugyan gondolnia kell megnyugtató megoldásra.

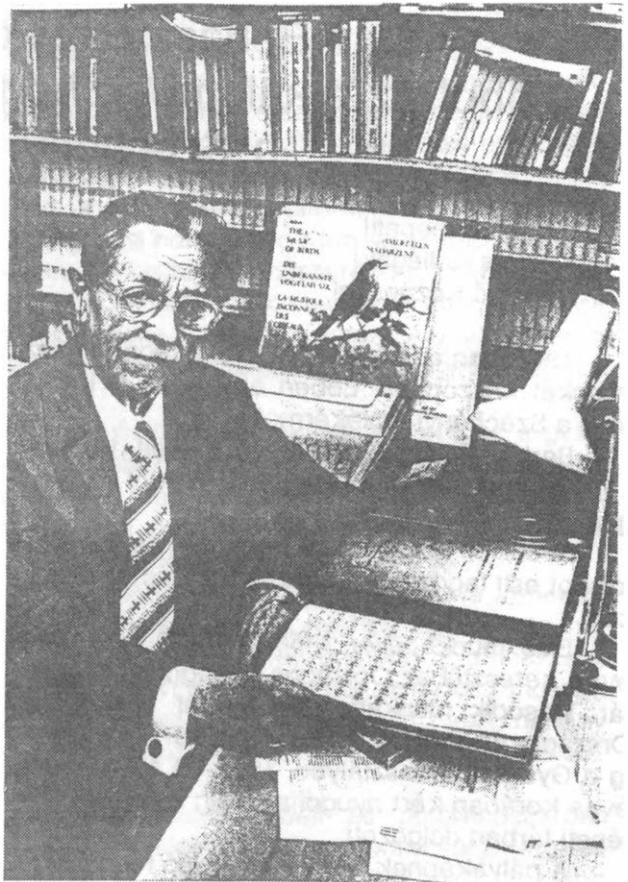
E döntés után kezdte el megírni *Nekrológját*, amelyben a hozzá intézett legfontosabbnak tartott levelekből idézett, mintegy visszafelé pergetve „az Idő fájának” leveleit, élete könyvének lapjait.

A *Nekrológ* bevezetéséből szeretnék idézni:

Hogyan és miért keletkezett ez az idézetgyűjtemény?

Nem láttam előre, hogy ilyen sok (csaknem 300) jegyzetet gyűjtök ki fél évszázados Irratáramból, hogy mennyi mindennek, ami a múltban volt, van benne „szóra érdemes” írott nyoma. Lévén 80. életévemen túl, el kellett határoznom, hogy kiselejtezem elrendezetlenedett irathalmalmat, kidobom a semmitmondóját, csak a „valamirevalót” (a valamit mondót) őrzöm tovább – amíg őrizhetem. Kétheti olvasás árán különraktam azokat a leveleket, iratokat, jegyzeteimet, melyeknek a tartalmát – írók neve, személye miatt is – kutatásaim szempontjából (lehet, utódalma számára is) már történetinek, talán „tudománytörténetinek” is ítéltém.

De volt egy más, talán még megfontolandóbb Indítéka is „végrendcsináló” elhatározásomnak. Az Országos Széchényi Könyvtár (kéz)irattárosa Monostory Klára, kutatásaim ismerője és becsülője, egy ideje arra ösztökél, s nyomós szavakkal, helyezzem el tudományos vonatkozású iratanyagomat, esetleges majdani levéltári kutatások érdekében, az OSZK zenei irattárában. Én magam ilyen, kutatásaim történetére kíváncsi jövőbeni hivatásos „tudománytörténész” érdeklődéseket ma sehogy se tudok elképzelni. Konkrét (cselekvő) érdeklődés az én „hagyománytalan” kutatásaim fennmaradása (fenntartása) iránt illetékesek, érintettek, a magyar tudományos élet „felelőse” (?) részéről nem nyilvánul meg. (A meghatóan sok személyi és egyéb, intézményi ellmeső nyilatkozat ellenére sem.) Ám ha már, miként látható, ennyire jutottam kései „ön-történészkedésemmel”, hallgatok a gondoskodó tanácsra, amennyiben az OSZK is „hallgat” a kínálatomra s befogadja levelezésem válogatott eredeti darabjait „örök tárolásra”.

Szőke Péter a *Nekrológot* 1993. április 26-án fejezte be. 1994. április 20-án, életének 84. évében elhunyt.

Befejezésül: azon a szinte megrendítő élményen túl, amelyet Szőke Péter munkássága az első pillanattól kezdve gyakorolt rám, teljesen laikus vagyok felfedezése igazl, érdemi részét tekintve. De ugyanakkor – most már gazdag és kiterjedt levelezését is némileg megismerhetve – bizonyos vagyok benne, hogy rendkívüli értékű felfedezést hagyott maga után.

Véletlenül pedig nem hiszek. Sors- vagy inkább gondviselésszerűnek tartom megismerkedésünket, és azt is, hogy ez a páratlan fond most már az Országos Széchényi Könyvtárban biztonságba került. Adja Isten, hogy ne süllyedjen el a raktárak feledésében.

Monostory Klára

Berlász Piroska köszöntése abból az alkalomból, hogy 1996-ban Ő kapta meg a Széchényi Emlékérmét

Tisztelt Ünnepelet!
Kedves Kollégák!
Ünneplő Közönség!

1996-ban a Széchényi Emléknapon Berlász Piroskát köszöntöm. Ebben az évben Ő kapta meg a Széchényi Emlékérmét.

Berlász Piroska 1940-ben született. 1946 és 1954 között volt elemi iskolás, 1954-től 1958-ig gimnazista.

1958-tól dolgozik. A könyvtár és magyar szakot esti tagozaton végezte 1962 és 1968 között.

Első munkahelye 1958-tól 1973-ig, tizenöt éven keresztül az Országos pedagógiai Könyvtár. Második munkahelye 1973-tól 1996-ig az Országos Széchényi Könyvtár. Itt 1973-tól 1982-ig a Gyarapítási osztályon, 1982-től 1996-ig, 55 éves korában kért nyugdíjazásáig a Színháztörténeti tárban dolgozott.

A pályaképnek nincsenek külső fogódzói.

A mai köszöntés tartalma a munka és a személyiség dicsérete lenne, ha ezt nem tenné oly nehezzé az ünnepelet szemérmes lényé, valamint a köszöntő számára a laudáció oly nehéz és idegen műfaja.

Ezért a továbbiakban főként a Könyvtárról és a Színháztörténeti tárról szeretnék beszélni, azokról az intézményi, munkahelyi adottságokról és közegről, ahol mi valamennyien Piroskával együtt dolgozunk, ahol kisebb és nagyobb munkálkodásunk integrálódik. Tehát a Nemzeti Könyvtárról, a szolgálat műhelyéről, ahogy ezt a terepet most megnyílt múzeumunk rendezői olyan találóan megnevezték.

A könyvtárban folyó szerteágazó és sokrétű munkáról többé-kevésbé tudunk, de igazán csak a saját munkánkat ismerjük. A XIX. század enciklopédikus ismerete, enciklopédikus ismeretigénye is odavan. A munkaterületek erősen specializálódtak, a gyarapítás, a feldolgozás, a referenciák, az állományvédelem, s még folytathatnám a sort, ma több száz ember napi tevékenységén keresztül valósul meg. A munkafolyamatok szétváltak részfeladatok szerint, s ma már csak a Nemzeti Könyvtár működésének egészén keresztül válhatnak a könyvtár kincsei az olvasók, rajtuk keresztül a nemzet kincsévé.

Jó és kivételes helyzet, ha könyvtárunk egy dolgozója pályája során a nagy egész több részletét is megismerheti, a könyvek és egyéb dokumentumok útját a beszerzéstől az olvasóig elkísérheti. Ez Berlász Piroskának megadatott, hisz a pedagógiai szakkönyvtár után a könyvtár méhébe, a gyarapítási osztályra került, majd egy különgyűjteménybe, a Színháztörténeti tárba.

Megismerkedésünk első perctől a könyvtárhoz kötődött. A Széchényi Könyvtár egyik mecénásának és nagy gyűjtőjének, Jankovich Miklósnak a tevékenységével foglalkozó kötet szerkesztésekor találkoztunk.

A hajdani Színháztörténeti tárból, a Múzeum utcai épület 2 emeletéről, a Nemzeti Bibliográfiával, a Gh-val s még több részleggel közösen lakott rogyadozó felhőkakukkvarból csak lassan igazodtam el a Nemzeti Múzeum gyönyörű klasszicista épületének folyosóján, termelben, szobáiban és egyéb zugalban tevékenykedő Széchényi könyvtári belső szakmai műhelyekben. Természetes, hogy legelőbb azokkal az osztályokkal kerültem kapcsolatba, ahová a Színháztörténeti tári feladatok is elvezéreltek. Az első hely a Gyarapítási osztály volt, Wix Borika, s miután már korábban ismertem, Piroska.

Amikor Pavercsik Ilona átment Borsa Gida osztályára, helyére Berlász Piroskát hívtam el.

Lakva, s több mint egy évtized alatt eltöltött közös hétköznapiak után kíséreltem meg most itt, sok ember előtt elmondani, mit, kit kaptam igazán Berlász Piroskában.

Egy mértékadó személyiséget.

Mindazt amit a továbbiakban még elmondok kósza beszéd ehhez az egyetlen lényegi megállapításhoz képest.

Korábbi kollégától elnézést kell kérnem, hogy néhány momentumot kiemelve a továbbiakban az együtt eltöltött évekről beszélek, hisz innen származik az én tapasztalati anyagom.

Ha lehet azt mondani, Piroska a Színháztörténeti tár utolsó 10 évének minden nagyobb munkájában részt vett, legyen az a költözködés, berendezkedés a Várban, az olvasótermi kézikönyvtár felállítása, a festménygaléria képeinek tisztogatása, raktárrendezés, kiállítás, tudományos tevékenység és álmok, s a napi munka: gyarapítás, feldolgozás, címléírás, katalógus-

szerkesztés, olvasószolgálat, olvasótermi felügyelet, referencia, vagy éppen a raktári szolgálat.

Ezek voltak a munkák, s így nem is külön érdem az elvégzésük. Amit el szeretnék mondani az az, hogy amit ma a Széchényi Emlékéremmel tüntetünk ki az a sokrétű, magas színvonalon végzett munka minősége.

Amikor Berlász Piroska átjött a Színháztörténeti tárbá, nem színháztörténészt, hanem profi könyvtári szakembert kaptam, aki akkor már mint könyvtáros mindent tudott, szakmai felkészültsége horizontális és vertikális OSZK-ismerettel párosult. Erre épült a későbbi évek során az a tevékenység, aminek eredményeit a színháztörténeti kutatás a jövőben nélkülözni nem tudja.

1986-ban, a felköltözést követően a 6. szinti három kiállítóteremben Iskolai, főúri és német színháztörténet Magyarországon címmel kiállítást rendeztünk, kevésbé ismert, korábban kiállításon ritkán szereplő dokumentumokból. Az első teremben a XV. század végétől a XVIII. század végéig terjedő időszak latin, német, magyar nyelvű iskolai színháztörténet drámai emlékeit, képi és írásos dokumentumait mutattuk be, nagyrészt azt az anyagot, ami nem a Színháztörténeti tárban található. A gyűjtés és az elrendezés, koncepció-kialakítás munkáját Piroska végezte. Nem véletlenül. A Régi Nyomtatványok Tárában, a Kézirattárban, a Térképtárban, az Aprónyomtatványtárban és a Nagyállományban fellelhető dokumentumok felkutatásakor pótolhatatlan volt könyvtár- és katalógusismerete. A kiállításához katalógus és tárgyleírásokat tartalmazó vezető is született, de sajnos ez akkor nem jelent meg.

Évtizedek óta húzódott a könyvtáron belül a Színháztörténeti tár irat- és kézirattárának a dolga. 1949-től, az önálló tár megalapításától kezdve folyamatosan gyarapodott az a többszáz folyóméter terjedelmű irat- és kézirattári anyag, ami a színházak államosításakor, intézmények és színházi szervezetek felosztásakor, átszervezésekor, egy-egy nagyobb hagyaték bekerülésekor a színlap, aprónyomtatványtár, szöveggöngy, fénykép, díszlet- és jelmezterv gyűjteményrészekre tagolt tárban a Vezetőség döntése előtt – miszerint megengedi az ilyen jellegű anyagok gyűjtését és feldolgozását is – nem tagolódhatott be a gyűjteménybe. A szervezeten belüli gyűjtőköri bővítés engedélyezésén túl ennek a hatalmas anyagnak a kezeléséhez a megfelelő személyi feltételek is hiányoztak.

1983-tól a tár irat- és kézirattárának a felállítását Berlász Piroska végezte. A munka nehe-

zét, az jelentette, hogy a birtokunkban levő anyag heterogén, klasszikus levéltári, illetve kézirattári egységeket egyaránt tartalmaz, felépítésének, szerkezetének és feldolgozásának ezért a speciális színháztörténeti szempontokat is érvényesítve kell megfelelnie mind a levéltári, mind a kézirattári gyűjtemények tudományos feldolgozási normáinak. Kiemelt szempont volt a Kézirattár kialakult rendszerének érvényesítése, a két gyűjtemény szinkronizálásának megteremtése a feldolgozás vonatkozásában. A felkészülés a Kézirattár munkatársainak a segítségével zajlott.

Egy évtized után bejelenthetem, ez a gyűjtemény felállott. A munka eredménye két helyen tekinthető meg: az É-i toronyraktár 9. szintjén és a 6. szinti katalógusfolyosón a fiókokban és fondjegyzékekben.

A kézirat- és irattár a 9. szinten a Zeneműtárral közös raktárszint felének egy részén helyezkedik el. A térfél két rövidebb és a hosszanti oldalát U-alakban veszi körül az a polcrendszer, ahol az anyag zöme elhelyezést nyert, néhány polcot igénybe véve a szöveggöngy tárból is.

A lehetetlen, térbeli és polcrendszerbeli adottságok ellenére, ami a munka során a falba épült az rend. Az É-i toronyraktár egyik rövidebb oldalán található a feldolgozott Levelestár és Analekta, dobozva és beszámozva; a hosszanti, hosszú polcrendszeren a feldolgozatlan anyag, dobozva, numerus currens beszámozva, a katalógusszekrényben rövid leírással; ezt követi a feldolgozott fondok sora, dobozva, beszámozva, palliumozva, feliratozva, a fondjegyzékekben részletezve – majd az üres dobozok következnek. A félkilóstól a 10-15 kilós színházi kiadási és bevételi főkönyvek és egyéb nagyméretű kötetes dokumentumok használható, azonosítható jellel sorakoznak a belső polcokon.

Ami az adottságok között rendezhető, az megtörtént. A dobozok elvágólag állnak, a rájuk ragasztott cédulák egyforma színűek és méretűek, a számokat és a feliratokat Piroska tussal és letrasszettel írta. Mániaikusan irtotta az idegen anyagokat, legyen az por, szemét, használt papír, göngyöleg, letett holmi, vagy Németh Antalnak, a Nemzeti Színház hajdani igazgatójának, jelentékeny fondképző személynek, a Színháztörténeti tárban ereklyeként őrzött és hordott farkó köpenye.

Piroska szerint ennek máshol van a helye.

Ez év elején rövid, félórás, 10 perces beszámolókat tartottunk a heti egy napot jelentő kutatási idő felhasználásáról. Ez volt az első al-

kalom, amikor Berlász Piroskát nyilvánosan szerepeltettem, hallottam. Kitűnő előadás volt.

A téma a Nemzeti Színház irattára. A szűk keretek közé szorított beszámoló több éves feldolgozó munka eredményéről tájékoztatott. Arról az Irategyüttesről, ami jelenleg a legjelentősebb forrás a Nemzeti Színház kutatásához. A különféle pusztulások után – a színházban és az Országos Levéltárban – ez maradt meg.

Még 1988-ban jelent meg az OSZK kiadásában az Iratok a Nemzeti Színház történetéhez c. kiadvány. Pukánszky Kádár Jolán kiadatlan levéltári gyűjtésének fondjegyzéke. Feldolgozta és a bevezetőt írta Berlász Piroska. A munka terjedelme 254+1 szti oldal, 1050 tétel. A bevezető jegyzetéstől 10 lap, a név- és tárgymutató 17 lap, 2 lap a rövidítések jegyzéke.

Tulajdonképpen ez a Pukánszky hagyatékát feldolgozó kiadvány járult hozzá ahhoz, hogy ennek a nagy formátumú színház történelmi kutatónak a nyomdokain haladva a későbbiek során az a több 10 000-nyi nemzeti színházi irat, és más irat is kiváló színvonalú, szakmai feldolgozást kapjon.

A katalógusszerkesztéshez nem sikerült a számítógép szélesebb körű használatának be-

vezetése. Nem rajta múlt, ma is nagyon sajnálom. De ha az összes utalókarton egyszer elkészül, már most tudható, hogy méterekkel növekszik a cédulaanyag.

Még a köszöntés elején mondtam: Berlász Piroska mértékadó személyiség.

Most mégis el kell mondanom, miért!

Azért, mert

hite, tisztasága, hűsége és szerénysége; európai kultúrája, műveltsége, rendszerező elméje és szaktudása; szorgalma és precizitása; de egész exteriőrje is több évtizedes munkálkodása során a Széchenyi Könyvtár dignitását, méltóságát emelte.

Munkájának szépsége és értéke jelleméből fakadt.

Az édesapjának, Berlász Jenőnek a lánya.

Örömmel és szeretettel gratulálok.

*Belitska-Scholtz Hedvig
Budapest, 1996. április 29.*

KIÁLLÍTÁS

220 éve született Berzsenyi Dániel

Vannak nevek a magyar irodalomban, amelyek csak tiszteletet keltenek az emberben. Ilyen név a Berzsenyié.

*„Nem sokaság, hanem
Lélek s szabad nép tesz*

csuda dolgokat.” – Idézzük gyakran, s halványan felrémlik, hogy Berzsenyinnél olvastuk ezt a bölcs észrevételt. A XIX. század legnagyobb magyar ódaköltője volt – mondják a hajdanai jó magyarosok. De születésének 220. évfordulóján megérdemli Berzsenyi, hogy megemlékezzünk róla bővebben is, hisz – átolvasva verselt –, rádöbbenünk arra, hogy ma is érvé-

nyes nagy igazságokat mondott ki veretes nyelven, költői formában. Mielőtt ezekre a gondolatokra térnénk, tekintsük át élete folyamát:

1776. május 7-én született Egyházashetyén (Vas m.) földbirtokos családban. Középiskolai tanulmányait a soproni evangélikus gimnáziumban végezte. 1795. rövid ideig Keszthelyen önkéntes katona. 1798-tól kemenessőmjéni birtokukon gazdálkodott.

1799-ben feleségül vette a 14 éves Dukal Takács Zsuzsannát.

1803-ban a Somogy megyei Niklára költözött, s itt élt haláláig.

1808-ban eljuttatta verseit Kazinczy Ferencnek, aki meleg hangon köszöntötte az új nagy tehetséget.

1813. Pesten megismerkedett a „pesti triásszal”, Vitkovics Mihállyal, Szemere Pállal, Horvát Istvánnal. Ugyanebben az évben adta ki a neológus Helmeucz Berzsényi első gyűjteményes kötetét: *Berzsényi Dániel versei, Pest, Trattner, 1813.*

1817-ben részt vesz Festetics György meghívására a keszthelyi helikon ünnepen. Ebben az évben jelent meg a Tudományos Gyűjteményben Kölcseynek a Berzsényiről írt bírálata, amit az érzékeny lelkületű költő nagyon a szívére vett.

1825-ben jelent meg Berzsényi ellenbírálata *Észrevételek Kölcsey Recenziójára* cím alatt, majd egy év múlva *A versformákról* c. értekezése.

1830-ban az Akadémia tagja lett. Székfoglaló beszéde *Poétai harmonistica* címet viselte.

Széchenyi hatására írta *A magyarországi mezei szorgalom* c. munkáját, amelyben a tagosítás mellett a népnevelés szükségességét is szóvá tette.

1836. február 14-én halt meg. Kölcsey az Akadémián mondott emlékbeszédével adott elégtételt a megbántott szellemének. A nyílal temetőben nyugvó poral fölé Somogy vármegye állított méltó emléket.

Hogy be tudjuk helyezni Berzsényit korába, vizsgáljuk meg közelebről is kapcsolatát az irodalmi és politikai élet két korszakalkotó egyéniségével: Kazinczy Ferencsel és Széchenyi Istvánnal.

Berzsényi és Kazinczy

A XIX. század első évtizedeit el sem lehet képzelni Kazinczy Ferenc alakja nélkül. Szabó Dezső szerint, amit Kazinczy tett levelezése, tanácsadása folytán, minden későbbi irodalmi központnál, folyóiratnál, kiadó hivatalnál jelentősebb. Berzsényi szerény, visszahúzódó természetű volt, ezért nem gondolt arra, hogy jelentkezzen az írófejedelemnél. Kis János közvetítésével mégis eljutottak Berzsényi versei Kazinczyhoz, aki ezekkel a szavakkal bízta az önbizalommal nem rendelkező költőt: „Tovább, édes barátom, tovább a szerencsésen megkezdett úton!”

Berzsényi első kötetének megjelenése után levelezés indult meg a két költő között. Kazinczy sok jó tanácsot adott Berzsényinek. Verselt saját

alá saját kezűleg másolgatta, hogy eredetijüket magának nagybecsű emlékként megtartsa. Berzsényi hálóját, elismerését tükrözik az egyik, 1809-ben írt levelének szava: „Te nem temjént, hanem ítéletet kívánsz. De tudod-e azt, hogy az én ítéletem nem lehet egyéb, mint temjén. *Téged ismerni és csudálni tudlak.*”

Merényi Oszkár Irodalomtörténész szerint levelezésüket három korszakra lehet osztani:

1. 1808–1810 a lángolás Időszaka
2. 1810–1817 a barátság Időszaka
3. 1817–1820 a mélypont. Erre az Időszakra esik Kölcsey bíráló hangú cikke, amikor Kazinczy nem állt teljes mértékben barátja mellé, amit Berzsényi rossz néven vett.

Berzsényi és Széchenyi István

Hogyan került Berzsényi, a társaságban szinte gátlásos, tartózkodó költő, kapcsolatba Széchenyi Istvánnal? Személyesen sohasem. Annál nagyobb dicsőség, hogy verseinek hatása milyen jelentős volt a politikai tevékenységét illetően.

Széchenyinek legkedvesebb Berzsényi-verse *A magyarokhoz* c. költemény volt. Ebből az ódából azt olvasta ki Széchenyi, hogy a „múlt elesett hatalmunkból, de a jövő ural leszünk.” Ez lett a Hitel alapeszméje is. Ezt a művét Széchenyi elküldte a költőnek.

Nagy hatással volt Széchenyire a *Fohász-kodás* c. Berzsényi-költemény is. A Kelet népében idézi is a bensőséges hangú szép Imát.

Említést tesz Berzsényiről naplójában is. A III. kötetben úgy ír a költőről, mint egy magányos vadról, aki Somogy erdelben bujdosik. Saját sorsát is ilyennek érezte Széchenyi.

1830-ban írt levelében így fejezi ki rokonszenvét Berzsényi iránt: „Önézssel mondhatom: Rokonok vagyunk.” Más helyen *„korunk valódi díszének, nemzetünk dicső lantosának”* nevezte a költőt, akivel *„más nemzet kérekedne.”*

A hatás kölcsönös volt: Berzsényi Széchenyi hatása alatt írta meg *A mezei szorgalomról* c. munkáját.

S most emeljünk ki Berzsényi verseiből néhány idézetet, amelyek a költő lelkületét, jellemét hozzák közelebb az olvasóhoz. Melyek ennek a jellemnek legfőbb vonásai? Vallásos hite, tiszta erkölcsi érzéke, a magyarság, a magyar haza szeretete, sorsáért való aggódása.

Berzsenyi írta a világirodalom egyik leg-
szebb vallásos ódáját, a *Fohászkodást* (1802–
1808 között), amit minden művelt nyelvre – a ja-
pánra és arabra is – lefordítottak. Idézzük fel az
első és az utolsó versszakot.

„Isten, kit a bölcs lángesze fel nem ér,
Csak titkon érző lelke óhajtvá sejt:
Léted világít, mint az égő
Nap, de szemünk bele nem tekinthet.

.....
Buzgón leomlom színed előtt, Dicső!

.....
Bizton tekintem mély sírom éjjelét!
Zordon, de oh nem, nem lehet az gonosz,
Mert a te munkád: ott is elszórt
Csontjaimat kezeid takarják.”

A predestináció gondolata szólal meg *A
reggel* c. költeményében.

„Így van minden! változhatatlan renddel
Ki van szabva éltünk pályája,
Egyik rokon a félistenekkel,
A másoknak por a hazája.”

Erkölcsei felfogása a puritánság tisztelete
volt. Fokozottan áll ez a nemzet életére vonat-
kozóan, hisz a haza boldogulása függ a tiszta er-
kölcsvetéstől vagy megőrzésétől.

„A fényűzés és a bujálkodás
A nagy polgártestben lassú méreg,
De ily csekély népben, mint a magyar,
Nemcsak betegség az, hanem halál.”
(*Kazinczy Ferenchez*)

„Így minden ország támasza, talpköve
A tiszta erkölcs, mely ha megvész,
Róma ledűl, s rabigába görbed.”
(*A magyarokhoz*, 1810)

Úgy érzi, hogy többet kellene tennie hazájá-
ért, mint keserűségének szavakba való öntése,
és örömmel üdvözlil azoknak a főuraknak tevő-
kenységét, akik hazájuk szolgálatába állítják
gazdaságukat.

„Oly forrón szeretem hazámat,
Ámde nincs kincsem, s csak ezen betűkben
Ömledez a szív.”

(*Gróf Festetics Györgyhöz*)

„Fényes birtokaid kénye le nem köti
Munkás életedet: terhek alá veted
Atlaszvállaidat, hogy szemeid hajónk
Kormányára vigyázzanak.”

(*Gróf Széchenyi Ferenchez*)

A kesergés és kötelességteljesítésre való
buzdítás mellett megszólal Berzsenyi lantján az
életerős, nyalka, táncos magyar vidámsága is:

„A magyar egy Pindár: valamerre ragadja
negéde,
Lelkesedett tűzzel nyomja ki indulatait.

Ember az, aki tánchoz jól terme, örüljön!
Férfierő s lelkes szikra feszíti erét.”

(*A táncok*)

Ezekkel a vidám sorokkal zárjuk a Berzse-
nyire való visszaemlékezést. A kiállítás 1996.
április 4. és június 11. között volt látható az V.
szinten.

Vidovszky Ferencné

Bányatérképek Magyarországról

Az ezüstnek bányája van,
az aranynak pedig helye ahol mossák.
A vasat a földből hozzák elő,
a rezet pedig kőzetből olvasztják.
Véget vet az ember a sötétségnek, sorra végigkutatja
a sűrű homályban és sötétségben lévő köveket.
Aknát törnek lakatlan helyen,
a járókelők elfeledkeznek róluk,
az emberektől messze függnek, himbálóznak.
A föld, amelyből kenyér nem terem,
odalent olyan, mintha tűz pusztította volna.
A zafír kőzetben található, arany pedig rögöcskében.

Ösvényét nem ismeri a ragadozó madár,
súlyom szeme sem pillantja meg.
Nem járnak ott vadállatok,
az oroszán sem lépked rajta.
A legkeményebb követ is megmunkálja,
a hegyek tövét is feldúlja.
A sziklában folyosót hasít,
és minden drágaságot meglát szeme.
Eltömi a beszivárgó vizet,
napvilágra hozza, ami rejtve van.

(*JÓB könyve 28. 1–11.*)

Jób könyvében megfogalmazottak napjainkra mit sem veszítettek időszerűségükből, az ember időről időre azért szállt le és száll le a bányák mélyébe, hogy felszínre hozza ami addig előle rejtve volt.

A Kárpát-medence földtörténeti fejlődése folyamán üledékes eredetű és mélységi melegvizek felhalmozta ércdúsulások kialakulására kedvező feltételek voltak.

Magyarország azért egyike volt a középkorban nemesércekben, főként aranyban a Föld leggazdagabb országainak. E gazdagság nyomán születhetett az a legenda, hogy hazánkban még a szőlőtőkék is aranyat teremnek.

Egyes becslések szerint 1350–1450 között a világ aranytermelésének 42%-a hazánk bányáiból, illetve a különböző aranymosóhelyekről került napvilágra. Az alsó-magyarországi bányavárosok (Körmöc, Selmec, Beszterce, Béla-, Új-, Baka- és Libetbánya) 1326 és 1515 között 577 500 kg aranyat és ezüstöt szolgáltatottak a kincstár számára. E fejlődést az „Újvilág” felfedezése, az onnan nagy mennyiségben Európába áramló olcsó arany és ezüst törte meg.

A nemesfémek és a drágakövek bányászata mellett a mindennapok számára meghatározó volt a réznek, ólomnak, cinknek, ónnak és a sónak a kitermelése is. Majd a XIX. század közepő évtizedében – a gőzhajó és a vasút magyarországi elterjedése –, előbb a széntermelés fellendülését hozta magával. A motorizáció és a vegyipar fejlődése, az energiafelhasználás fokozódó igénye a XX. században hazánkban is a különböző szénhidrogének iránti keresletet növelte meg számottevően.

A középkori magyar bányajog felfogása szerint a föld mélyén előforduló nemesérc királyi monopólium alá tartoztak. Ezért 1514-ig a magyarországi bányák és bányavidékek „tulajdonosai” a királynék voltak. Árpád-házi királyaink által kiadott oklevelekben már említés történt a sóbányászokról és a sóbányákról. Az akkori bányajog felfogása szerint 1405-ig a föld tulajdonosa szabadon termelhetette és értékesíthette azt a sót, amelyet birtokán termeltek ki. Utóbb 1768-ig e törvény úgy módosult, hogy saját használatra továbbra is termelhetett a terület tulajdonosa a birtokán előforduló sóbányákból. Azonban 1768 után a sókereskedelem már legszigorúbb állami monopóliumok közé tartozott. A mindennapi élethez szükséges só eladásából a kincstárba több jövedelem folyt be, mint az arany és ezüst értékesítése nyomán. Ez utóbbi rendeletet oly szigorúan megtartották, hogy a Parajd környéki sókibúvákat a múlt század-

ban „muskétás örök” vigyázták. John Paget így számolt be a látottakról: „...De hiába az őrség, a sólopás nagyban folyik, s ha meggondoljuk, hogy ezt a nélkülözhetetlen fűszert különben milyen drágán lehetne csak beszerezni, itt megannyi van belőle, hogy csak le kell hajolni érte, érthető, hogy ilyen erős kísértésnek a szegény ember sehogyan tud ellenállni.” A XIX. század elején – az akkorra mindinkább jelentkező fahiány ellensúlyozására – a szénkitermelést kényszerítette ki. A föld mélyén rejtőzködő szénvacon az akkori jogi felfogás szerint azt illette meg, akinek a szént rejtő földterület a tulajdonában volt. Az erdélyi földgázmezők feltárása nyomán indult el az energiahordozók tulajdonjogának a rendezése. Az 1911. VI. tc. már úgy intézkedett, hogy az ásványolaj és földgáz kutatásának és bányaművelésének jogát az államra ruházta, amelyet az ideiglenesen átengedhetett különféle társaságok számára.

A különböző ásványkincsek kitermelésekor a bányászok eleinte egy-egy ércfelületet követtek a föld alá, a bányák akkor tulajdonképpen sok helyen a mélybe nyúló zsák alakú üregek voltak. Utóbb a gazdaságosabb kitermelés, valamint biztonsági okok miatt is szükségessé vált a földalatti bányajáratok pontos ismerete, felmérése. Körmöcön 1607. október 1-jén GEYER Miklós lett a „Goldkunsthandlung” gondnoka, s ő a következő utasítást kapta. „...a gondnok a bányamesterrel együtt szorgalmasan felmérje a bányát, és kisebb mértékben felrajzolja, a mérések és térképek alapján tartott tanácskozások határozatait pedig és általában minden a bányára vonatkozó eseményeket egy könyvbe bejegyezze...”

A bányamunka irányítása elengedhetetlené tette a hazai bányatisztképzés megszervezését. Selmecbányán II. Károly 1735. június 22-én kiadott rendelete nyomán alakult meg a „bányatisztképző iskola”, amelynek első tanára volt a magyarországi modern térképezés elindítója, Mikoviny Sámuel is. Mária Terézia 1770-ben a főiskolát akadémiai rangra emelte, s alapító okiratában így határozta meg a bányatisztek mindenkor feladatát. „...ama beható ismereteknek közzéadása, amelyek szükségesek, hogy a bányászat ne csak annál maradjon, amit üzemei körében eddig bevezettek, és hogy a bányatisztek ne csak a reájuk bízott hivatali jól lássák el, hanem: hogy az üzemi eljárásokat indokolt elvek alapján meg is javítsák...”

A Térképtár abban a szerencsés helyzetben van, hogy gyűjteményében üzemviteli térképek mellett megtalálhatjuk azokat a mappá-

kat is, amelyeken keresztül egy-egy bányaterület földalatti világába pillanthatunk be.

E térképek szerkesztése és megrajzolása során a készítőknak a felszín és a felszínalatti részek együttes bemutatását kellett megoldaniuk. Különösen szép a kiállításon bemutatott

munkák közül L. F. Marsigli munkája, amelynek segítségével nemcsak a híres Selmecebánya földalatti világába tekinthetünk be, de a XVII. század végi bányamunka mindennapjairól is képet kaphatunk.

Plihal Katalin

A Vár-kiállítás megnyitása

Folyó év június 24-én felavatták a vitrintárlóban elhelyezett és a Várat bemutató állandó kiállításunkat. Katona Tamás polgármester felkérésére készült a kiállítás, s egy munkacsoport munkája volt benne. A történelmi koncepció, a szövegek megfogalmazása *Baják Lászlótól*, a Legújabbkori Történelmi Múzeum főmunkatársától származott, így természetesen ő tartotta a megnyitó előadást is. A művészeti kivitelező *Pajor Ilai* volt.

Az állandó jellegű kiállítás azt a szerepet tölti be, hogy a Nemzeti Galériába, a Budapesti Történelmi Múzeumba vagy az OSZK-ba jövők, esetleg csak a gyorslített igénybe vevő turisták képet alkothassanak a budai királyi vár múltjáról és jelenéről. Az ízlésesen elrendezett tárgyak, képek, térképek, fényképek egy hétszáz éves

kor áttekintését nyújtják IV. Béliától napjainkig. Az első építkezést főleg Zsigmond és Mátyás király fejlesztették európai színvonalú palotává.

A megnyitón *Sudár Anna Mária* részleteket olvasott fel különböző történelmi vagy irodalmi művekből, s ezek a részletek közelebb hozták a hallgatók számára a letűnt korokat. *Bonfini: Mátyás király c.*, magyar fordítású munkájából ezt hallhattuk:

„Mátyás király Budán nyolc stádlumnyl távolból forrásvizet vezetett. A szökőkutakat, a halastavakat és kerteket a Duna vizével látta el, amelyet egy különleges vízemelő gépezet hajtott fel a palotába.”

„A budai várat, ahol Zsigmond nagyszerű építkezésein kívül semmi megtekintésre méltó nem volt, kezdte kiépíteni, különösen a belső

Képek a kiállítás megnyitásáról

palotát. A Dunára néző részen kápolnát emelt víziorgonáival s márványból és ezüsből készült kettős keresztelő kúttal, mellé díszes káptalant rendelt. Felette könyvesházat épített, dúsan rakva latin és görög könyvekkel, a könyvek kiállítása is pazar.”

„Tágas ebédlők, fényes előszobák és hálósobák vannak benne; mennyezetük díszítése más és más, s az aranyos címerek változatosságával tűnnek ki. Az ajtófélfák berakásokkal ékesek, jeles művűek a kandallók, tetejükön négyesfogatok és számos, a római ősokeket ábrázoló szobor van. Lent tárházak vannak és kincstár.”

„Az udvarban szemben három fegyveres álló szobor tekint le a belépőkre. A középső Mátyás, fején sisak, gondolkodva támaszkodik lándzsájára és pajzsára. Jobbról atyja, balról a szomorú tekintetű László. Az udvar közepén márványmedencében érckút áll, tetején sisakos, fegyveres Pallas szoborral.

Kb. 200 évvel később *Evlija Celebi*, török világutazó, 1660–64. évi magyarországi utazása során ezeket írta feljegyzésében:

„Szulejmán kán Lajos királynak kincselte hétszer bőrládába rakatta, és sok hadikészletet, ritka szép tárgyakat, drágaköves ablakredőnyöket és ajtókat, bronzból készült s bearanyozott fényes angyalalakokat, a régi királyoknak bronzból készült szobrait az Aja-Szófia dzsámi mihrábjának jobb és bal oldalán levő fényes gyertyatartókat, s több ezekhez hasonló tárgyakat elvitetvén Isztambulba küldötte.”

A szöveg tehát a valamikori gazdagság talán legnagyobb pusztulására emlékezik. A királyi palota Mária Terézia korában épült újja barokk stílusban.

Az 1848–49-es szabadságharc újabb fejezetet jelent a budai vár életében. A szabadságharc második évében, 1849. május 21-én honvédeink visszafoglalják a császári csapatoktól a várat.

Erről szól *Garay János: Buda visszavétele* című lelkes hangú költeménye.

„Van Isten a népek felett –
Dicsőség szent nevének!
Ki újra győzelmet adott
A magyar fegyverének.
Fenn kiálthatjuk megint
Világnak hallatára:
Él a magyar még s Istene,
Áll még Budának vára! –

Azért vesztettünk el, azért
Rövid időre téged,
Hogy visszanyervén, kétszeres
Fényben tűnjenek fel képed!
Az elveszett, de visszanyert
Kincsnek kétszörös az ára.
Él a magyar még s Istene,
Áll még Budának vára!”

A millenniumra készülve felépül a Vár újabb szárnya Ybl Miklós és Hauszmann Alajos tervel alapján. 1905 óta áll az eklektikus barokk stílusú palota, amelyik a két világháború között Horthy Miklós kormányzó rezidenciája volt. A korszak eseményeit (eucharisztikus kongresszus, őrségváltás, királyi látogatások stb.) fotók szemléltetik.

Ezt a korszakot idézi fel *Karinthy Frigyes: Ofen-Buda története* c. írása.

„Végre azonban elérte Buda is megérdemelt jutalmát. Az 1900-ban épített monumentális királyi vár pezsgő életet teremtett a lágymányosi metropolisban. A nap minden órájában csapattal érkeznek az európai uralkodók. Ilyenkor igazán kedves képet nyújt a füstölgő, pőfékelő várkastély, melynek minden ablakából barátságosan integet egy apostoli király. Ezek után Buda nyugodtan és büszkén tekinthet jövőjébe.”

A második világháború végén, Buda ostromakor áldozatul esik a királyi palota is. Bombatalálatok, belső klégések a pusztulás képei következnek. *Márai Naplója* (1943–44) teszi elképzelhetővé ezeket a szomorú heteket az utókor számára.

„Egy hete villany, rádió nélkül. Este áthoznak egy gépelt papírszeletet; valakinek van telepese rádiója a községben, s a mai szilveszteri-külföldi hírekből rövid jelentést szerkesztett. Megtudom, hogy Budán nagy harcok dúlnak a Margit-körúton, a Citadellától délre, a Horthy Miklós-úton; Budapesten nincs villany, sem gáz; enni csak az kap, aki harcol az oroszok ellen; hetvenezer német rekedt Budapesten, s ezek a nyil-

las hordákkal együtt házról-házra harcolnak; s az összes Duna-hídat felrobbantották.”

„A hidakat látom a sötétben. Ezek a hidak kötötték össze valamit, ami Magyarország értelme volt; nemcsak városrészeket; s most nincsenek többé.”

Majd az ötvenes években megkezdődik az újjáépítés. A kor hangulatát idézi *Örkény István: A vár mindenkié* c. egyperces.

„...E sorok írója (D. F., Üteg út 7.) lázas izgalommal várta azt a napot, amikor a budai Várhegyen álló, s az 1944-es ostrom idején kléggett 'királyi' palota több mint húsz évtig tartó munkával végre újjáépült. Ott állt, amikor megdördültek a Hadmúzeum előtt álló 1848-as, kegyelet szentelt ostromágyúk, megszólalt a Mátyás templom harangja, és a Vár kinyitotta kaput a nagyközönség előtt.”

„A sajtó találgatásokból élt. Ellentmondó hírek röppentek fel, de egyik sem tartotta magát sokáig. Ha pl. valamelyik újság azt írta, hogy a Vár az Ifjúság Háza lesz, s oda költöznek fel az összes egyetemek, klinikák, kollégiumok, akkor erre hamarosan rácsáfoltak a többi lapok, okos érvekkel bizonyítván, milyen helytelen lenne kiszakítani az Ifjúságot a város életéből, s egy ilyen rezervátumban fölnnevelni.

Sok ehhez hasonló föltevés született és halt meg. Például: Magyar Panteon lesz a Várhegyen. (Hősök, művészek temetője, díszes ravatalozó, krematórium.)

Idegenforgalmi központ. (Szállodák, fürdők, szórakozóhelyek, külön repülőtér stb.)

Öreges köztársasága. (Magányos, társaságra és otthonra szoruló aggok otthona.)

Szulejmán kertje. (Mór stílusú mulató, háremmel a külföldieknek.)

Európa legnagyobb cukrászdája.

Mindezek a sokszor megmosolyogni való tervezetések annak az országos méretű várakozásnak a tanújele, mely végül is azon a szép vasárnap délelőttön százezreket vonzott a mozgólépcsők bejáratáig elé.”

Az építkezés megkoronázását jelenti az 1987-i döntés: A budai várat a Világörökség részének nyilvánították.

Ma öt intézmény működik a Várban: a Nemzeti Galéria, a Budapesti Történelmi Múzeum, az Országos Széchényi Könyvtár, a Ludwig Múzeum és a Magyar Nemzeti Múzeum Legújabbkori Gyűjtemények és Történelmi Fényképtár. Tevékenységüket a tárló utolsó szakasza néhány kihelyezett könyvvel illusztrálja.

A kiállítás a budavári palota intézményeinek összefogásával és az I. kerületi önkormányzat támogatásával készült a honfoglalás 1100. évfordulójára.

Vitrinárulatunk sok dicséretet kapott eddig is a nézőktől. Remélhetjük hogy a külföldi turisták egy kis áttekintést kapnak a magyar múlt egy jelentős részéről.

V M

KIADVÁNYAINKRÓL

Hungarika-anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke 15. Ausztrália

Megjelent a Hungarika-anyagot őrző külföldi könyvtárak címjegyzéke sorozatban a legújabb kötet: Ausztrália. Külön érdekessége ennek a füzetnek, hogy ez az első, amely tengerentúli anyagot tartalmaz. Ezért, mint a bevezetőben írják a szerkesztők, az adatgyűjtésnek különleges szempontjai voltak. Nem volt kielégítő az adatlapos felmérés, sokkal inkább a közvetlen kapcsolatokra kellett építeni és fokozottan kellett igénybe venni a személyes ismeretségeket. A kapcsolatok kiépítésének az anyaggyűjtésen kívül két rendkívül érdekes tanulmány lett az eredménye. ausztráliai magyar szerzők tollából. Az egyiket dr. Kunz Egon írta Hungarikumok és magyar nyomok Ausztráliában címmel. Az 1830-as évektől kezdődően ismerteti a magyar kivándorlás különböző hullámain, majd ennek alapján elemzi az ausztráliai hungarikumok korhoz kötődő különböző fajtáit. A monográfiák nagy része adományokból származik. Jelentős állomány ta-

lálható az ausztrál nemzeti könyvtárakban a magyar, valamint a magyar származású hallgatók disszertációiból, mivel azokat az egyetemeken kötelező gyűjteni. Kisebb és hiányos az állomány folyóiratokból, kéziratokból és hangfelvételekből. A tanulmány befejező részében az ausztráliai bevándorlás-kutatás levéltári forrásaival foglalkozik a szerző.

A másik nagyon érdekes tanulmány, mely az ausztráliai könyvtárakról szól, dr. Edvi-IIIés Csabától származik. Ismerteti az ausztrál könyvtárügy felépítését, melynek gerincét a kiterjedt közművelődési könyvtári rendszer alkotja. Az ausztrál történelmi fejlődés eredményeképpen a könyvtári hálózat független intézmények laza együttműködésén alapul. Ezen kívül jelentősek az egyetemek, a parlamentek könyvtárai, valamint az iskolai könyvtárak. Az akadémiai könyvtárak nem rendelkeznek jelentős gyűjteménnyel.

A könyvtári gyakorlat alapja az angol-amerikai könyvtári rendszer. A nagy könyvtárak kurrens állománya, valamint a központi katalógus gépesítése gyorsan halad előre, de az 1980 előtti anyag csak hagyományos módon található meg.

Ebből az anyaghalmazból kellett kiválogatni azokat a könyvtárakat, melyek jelentősebb hungarika-állománnyal rendelkeznek. A tapasztalatok szerint az egyetemi könyvtárakban, az állami központi könyvtárakban, valamint a regionális könyvtárakban lelhető fel magyar, ill. magyar vonatkozású állomány. Sajnos, a magánkézben lévő gyűjteményeket nem lehetett felmérni.

A két bevezető tanulmány után az államok betűrendjében következnek a hungarika-állománnyal rendelkező könyvtárak. Az egyes államokon belül a szerkesztők az intézmények székhelye szerint rendezték az anyagot, azon belül pedig a betűrend igazítja el a használót. A legkülönbözőbb típusú könyvtárak szerepelnek a jegyzékben, a közös bennük az, hogy kisebb-nagyobb számban mindegyikben található ma-

gyar nyelvű, vagy magyar vonatkozású állomány. A szerkesztők kiemelten kezelik a különféle magyar klubok, szövetségek anyagát, itt érzékelhető leginkább a személyes kapcsolat jelenléte. De igen erősen él a gyanú a jegyzék használójában, hogy a többi könyvtár hungarika-állományának gyarapításában valamikor, vagy talán a jelenben egy-egy magyar könyvtáros is szerepet játszott. A kötetet mutatók egészítik ki: az intézménynevek és névvarlások betűrendes mutatója, az intézménytípus mutatója és a hungarikumokra vonatkozó tárgymutató.

A számozása szerint 15., a megjelenés sorrendjében kilencedik külföldi könyvtári címjegyzék egyre jobban megerősíti a használót abban a hitében, hogy a szerkesztők áldozatos és hasznos munkát végeznek. A világ minden részében szétszóródott magyarságot igyekeznek kissé közelebb hozni egymáshoz. S ezt a füzetet forgatva az ember valóban úgy érzi, hogy a világ nem is olyan nagy és az ausztráliai magyarok csak egy karnyújtásnyira vannak tőlünk.

Berczik Imréné

MEGJELENT

HUNGARIKA-ANYAGOT ÓRZÓ
KÜLFÖLDI KÖNYVTÁRAK
CÍMJEGYZÉKE

HUNGARICA TO BE FOUND
IN LIBRARIES
ABROAD: A DIRECTORY

15.

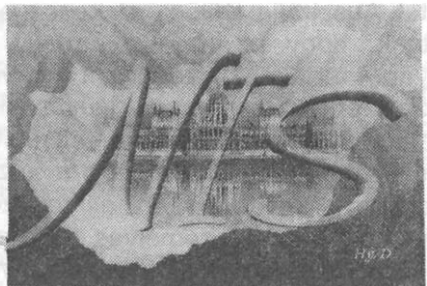
AUSZTRÁLIA

AUSTRALIA

BUDAPEST, 1995

Nemzeti

Javaslat - Tervezet
1996 március

Informatikai Stratégia

A NIS anyaga az Interneten is megtalálható. Magyar Otthap / Hungarian Homepage
<http://www.mtesz.hu/nis>

SAJTÓFIGYELŐ

ERKEL FERENC A KÖVETKEZŐ

Digitális Képes Krónika

Ma délben, lapunk megjelenésével egy időben az *Országos Széchényi Könyvtárban Poprády Géza* főlgaogató és *Magyar Bálint* kultuszminiszter átveszi annak a CD-ROM-lemeznek a mesterpéldányát, amely talán legérdekesebb kódexünket, a Képes Krónikát mutatja be a legkorszerűbb technika és multimédia segítségével.

Hatszázharmincnyolc évvel azután, hogy – *Nagy Lajos* király megbízásából – *Kálti Márk* hozzálátott krónikájának megírásához, immár különleges kutatási engedélyek nélkül, mindössze otthoni számítógép segítségével bárki nyugodtan megismerheti a gregorián-dallamokkal, narrációval és angol, valamint német fordítással is kiegészített kódexet. *Posta Pállal*, a kiadvány producer-szerkesztőjével lakásán, az elektronikus berendezésekkel telezsúfolt fűdőszobányi „fejlesztőlaborban” beszélgettünk:

– *Hogyan, miből készült a lemez?*

– Kollégáimmal már dolgoztunk a Képes Krónika digitalizálásán, amikor a Honfoglalás 1100. évfordulója Emlékbizottság kiírt egy pályázatot, mely az ünnephez méltó művek elkészítését szándékozott támogatni. Nyertünk, de ha nem támogattak volna, akkor is elkészül a CD-ROM baráti segítséggel, hozzánk hasonló örültek közreműködésével.

– *Milyen szellemi és anyagi befektetést igényelt a munka?*

– A befektetett szellemi termék nem forintosítható, az anyagi kiadás milliós – de nem sokmilliós – nagyságrendű. „Főállásban” hárman csináltuk (a programozó *Kovács Roland*, a grafikus *Nagy Balázs* volt), de természetesen nagyon sokan segítettek. Állami munkatempóval három évünk, a magánszektorban alkalmazott ritmusban egyévnél munkánk fekszik benne.

– *Miért éppen a Képes Krónika?*

– Komoly hasonlóságot látok az akkori idők és a jelen között. A XIV. század közepén jelent meg a tömeges igény az írott szöveg iránt. A kor multimédiája akkor a Képes Krónika volt, hiszen rajzokkal teletűzdelve, elbeszélő formában adott hírt a történelekről. Ma is az Információrob-

banás korát éljük, és úgy vélem, huszonöt emberöltővel a kódex megszületése után itt az ideje, hogy felelevenítsük a régi dolgokat.

– *Hogyan használható a lemez?*

– „Humanizált programozással” készült, ami azt jelenti, hogy odafigyeltünk: ki miért veheti kézbe ezt a lemezt, és ennek megfelelően gondoltuk ki felhasználási lehetőségeket. Sok rajz illusztrálja a kódexet, színész olvassa fel a magyar szöveget, gregorián dallamok díszítik az összhatast. A médiatárban több tucat, a korrall és a művel foglalkozó tanulmányt, mondat, verset találunk, melyeket a digitális munkafüzettel tetszés szerinti sorrendbe lehet rakni.

– *Mikor és mennyiért les kapható?*

– A kiadás és terjesztés nem a mi feladatunk, de reméljük, hogy két-három héten belül négyezer forint körüli nettó áron már a boltokba kerül.

– *Mi lesz a következő?*

– Ha sikerül, akkor a következő *Erkel Ferenc* és a klasszikus magyar opera történetét feldolgozó multimédiás lemez lesz, mely az Operaházat mint építészeti remekművet fogja bemutatni, egy kis múzeumlátogatást (a zeneszerző virtuális emlékszobájában) és természetesen sok-sok zenét fog tartalmazni.

Lukács Csaba
Esti Hírlap, 1996. máj. 21.

Egy lap a digitális kódexből

2000-re megtelnek az OSZK raktárai

(MTI) Az Országos Széchényi Könyvtár (OSZK) vezetői tervtanulmányban hívták fel a művelődési és közoktatási miniszter figyelmét arra, hogy indokolt egy új raktár kialakítása – tájékoztatta Zádor Tamás gazdasági igazgató az MTI-t. Ebben négy lehetséges föld alatti helyszínt jelölnek meg a könyvtár szomszédságában. A szakemberek szerint egy nyolc–kilencezer négyzetméteres, ötszintes föld alatti raktárt kellene kialakítani. A kivittl tervekről és a tényle-

ges kivitelezéssel összefüggő kérdésekről a művelődési minisztérium dönt. A raktár a jelenlegi áron 1,5–2 milliárd forintba kerülne. Zádor elmondta: a hatvanas években épült raktárak – amelyeket 40 évre terveztek – az ezredfordulóra megtelnek. A különgyűjtemények (Zeneműtár, Színháztörténeti Tár és Kézirattár) anyagának elhelyezése már jelenleg is gondot okoz.

Magyar Hírlap, 1996. máj. 31.

Nincs pénze a könyvtárnak

Tavaly 1160 köteles példányra hiába várt az OSZK

Kiadók, könyvtárak és nyomdák érdekel állnak szemben egymással, amióta csak egy helytartótanácsi rendelet az Egyetemi Könyvtárnak kötelespéldány-jogot adott a Magyarországon megjelenő könyvekből. 1802-ben ezt a jogot a Széchényi Ferenc alapította új Nemzeti Könyvtár kapta meg, de a kancellári rendelet annyira nem vették komolyan, hogy Széchényi panaszát követően 1804-ben megszületett az alapelv: minden kiadás két példányának beszolgáltatásáért a nyomda a felelős. Ez a tulajdonosok nyereségét csökkentette, így Landerer például nemesi jogaira hivatkozva tagadta meg. „A magyarországi nyomdák mindent nyereségvágyból tesznek, s a hazaszeretet, az önzetlenség nem szerepel gondolatvilágukban.” – írta keserűen Miller Jakab Ferdinánd főkönyvtárnok.

Az UNESCO 1987-ben megfogalmazta a kötelespéldány-szolgáltatás nemzetközi elvét, ebből indult ki a magyar kötelespéldány-törvény tervezete. Az Európai Unió tagországal öt kategóriában folytatnak teljes körű gyűjtést: könyvek, időszakos kiadványok, kották, térképek és hivatalos kiadványok körében. Hazánkban az erre vonatkozó útmutató túl sokat markol, és 250-féle dokumentumot sorol fel, de nyilvánvaló, hogy minél szélesebbre húzzák a hálót, annál nagyobbak lesznek a lyukak.

A beérkező anyag akkor áll leginkább közel a teljességhez, amikor kizárólag állami irányítás alá tartozott a könyvkiadás, a terjesztés és a könyvtárak is. A könyvek és az időszakos kiadványok nyilvántartását szolgáló ISBN-, illet-

ve ISSN-számokat hazánkban az Országos Széchényi Könyvtár adta ki, az átadott példányok pedig nem anyagi veszteséget jelentettek, csak egyszerű könyvelési tételt. A saját zsebre dolgozó magánkiadó viszont még akkor sem szívesen ad tizenhat példányt az egyre drágább könyvekből, ha tisztességes. (A tisztességteleknél előfordul, hogy hamis nyilvántartási számot írnak be.) Az át nem adott köteles példányok pótlását az OSZK 1993 és 1995 között összesen 2515 esetben kérte, de 864 könyvet utólag sem sikerült megkapnia. Az évek szerinti felsorolás mutatja, hogy a hiány ugrásszerűen nő: 1993-ban 270 példány hiányzott, 1994-ben 985, 1995-ben 1160.

– Az aprónyomtatványoknál még rosszabb a helyzet, mert nagyjából ötven százalékuk örökre hiányozni fog a gyűjteményből – mondja Rády Ferenc főosztályvezető. – Mi nem dönthetjük el, hogy száz év múlva mit fognak keresni, ezért az OSZK minden kiadványból egyet helyben tesz hozzáférhetővé, egyet csak őriz, mint első számú nemzeti könyvtár. A biztonság kedvéért szintén őriz mindenből egy példányt a második nemzeti könyvtár Debrecenben, ez eddig három. Amikor maradt még tizenhárom, egy-egy példányt kapott a öt regionális könyvtár: Debrecen, Miskolc, Pécs, Szeged, Szombathely. A többi nyolcat gyűjtőkör szerint osztottuk el a százszázhusz erre jogosult között, így például az országgyűlési Könyvtár külön kérés nélkül is megkapta a teljes jogi és politikai anyagot, a szakterületére vonatkozó háttéranyaghoz pedig mint vá-

logatási joggal rendelkező könyvtár jutott hozzá. De ha csak öt példány jön, hová osztogassam?

Rády Ferenc azt mondja, ő megérti, hogy a Magyar Könyvkiadók és Könyvterjesztők Egyesületéhez vagy a Magyar Könyvszakmai Szövetséghez tartozó jelentős kiadók máris a jogszabálytervezetben megjelölt darabszámhoz tartják magukat. Sőt igazat adnak azoknak is, akik azt mondják, hogy a könyvtárak fenntartása állami feladat, a magánkiadásra áttérhelni nem lehet. – A síró könyvtáraknak is igazuk van – teszi hozzá. – Az állománygyarapítás ma ott tart, hogy az előbbi példánál maradva, az országgyűlési Könyvtár tavaly tudomásom szerint egyetlen könyvet sem vásárolt... Akkor honnan volna erre pénze a városi, hát még a községi önkormányzatoknak? Azzal egyetértének, ha a köte-

les példány nem lenne több a feltétlenül szükséges három darabnál, de azt rendszeresen kapnánk, és ugyanakkor a többlépt a könyvtárakat kárpótolnák valahogyan. De jelenleg az egész kötelepéldány-ügy lóg a levegőben, az exlex állapot pedig hosszú távon lezülleszt.

A könyvek, füzetek számának és példányszámának alakulását mutató statisztika összeállítója, Jillyné Mássik Mária szerint „egyre több olyan könyv akad, amely igen alacsony példányszámban és csak azért jelenik meg, mert az illető kiadó neve kötelez, vagy mert néha kulturális vagy esztétikai szempontokat is érvényesíteni kell. De sajnos kevés az a kiadó, amelyik a valódi irodalom igazi műhelye volna.”

*Keresztes Ágnes
Népszabadság, 1996. jún. 18.*

A KÖNYVEK ÉS FÜZETEK SZÁMA ÉS PÉLDÁNYSZÁMA JELLEG SZERINT

A mű jellege	1990	1991	1992	1993	1994	1995
Könyvek, füzetek száma						
Tudományos	137	137	105	159	110	103
Ismeretterjesztő	1 555	1 443	1 235	1 125	1 140	1 125
Szakirodalom	3 136	3 147	3 453	3 636	4 002	3 621
Szépirodalom	1 560	1 399	1 570	1 767	1 986	1 869
Ifjúsági és gyermekirodalom	476	486	625	769	822	791
Tankönyv	1 230	1 233	1 290	1 409	1 707	1 424
Egyéb	228	288	259	305	341	381
Összesen:	8 322	8 133	8 537	9 170	10 108	9 314
Könyvek és füzetek példányszáma (ezerben)						
Tudományos	129	83	112	187	162	106
Ismeretterjesztő	31 352	23 669	13 678	9 842	9 045	8 467
Szakirodalom	7 133	7 483	7 139	8 013	8 725	7 172
Szépirodalom	47 009	31 735	28 798	26 062	24 989	19 640
Ifjúsági és gyermekirodalom	15 294	10 886	11 840	12 460	11 894	11 012
Tankönyv	22 219	22 572	24 693	18 553	18 991	18 648
Egyéb	2 605	3 536	1 839	2 040	1 839	1 878
Összesen:	125 741	99 964	88 099	77 157	75 645	66 923

Öt közgyűjtemény kap pótlólagos támogatást

Ötre szűkült azoknak a közgyűjteményeknek a köre, amelyek a Magyar Állami Operaházon kívül részesedhetnek abból a pénzüsszegeből, amely az államadósság-csökkenés kamatmegtakarításából származik és a kultúrára fordítható keret – értesültünk minisztériumi forrásokból. Eszerint várhatóan a Szépművészeti Múzeum, a Múcsarnok, a Nemzeti Múzeum, az Or-

szágos Széchényi Könyvtár és a Színháztörténeti Múzeum részesül az oktatásra és kultúrára együttesen elkölthető másfél milliárd forintból. A pontos összegek előterjesztéséről majd a művelődési tárca új gazdasági ügyekért felelős helyettes államtitkára, Stark Antal határoz, várhatóan június végén.

Magyar Hírlap, 1996. jún. 12.

Magyarország–Izrael

A több mint hatvan esztendőes izraeli, Haifában működő – korábban Gondos Sándor Könyvkereskedés néven ismert – öt éve Gondos és Susanna Könyvkereskedés jelenleg az egyetlen magyar zsidó könyvkereskedés, mely a magyar holocaust irodalmat gyűjti, magyar, héber, angol nyelven, illetve a magyar származású izraeli írók munkáit gyűjti és katalogizálja és szállítja az *Országos Széchényi Könyvtárnak*.

A könyvkereskedés **Dialóg** címmel, Magyarország–Izrael alcímmel idén negyedéves, magyar–héber nyelvű folyóiratot indított. A beköszöntőben olvashatjuk: „A Dialóg a nyelv korlátait igyekszik áthidalni. Izrael és Magyarország – földrajzilag is, kulturálisan is –, egymástól távoli olvasóihoz szól. Azokhoz, akik az

utóbbi évek jelentős változásai nyomán ugyan érdeklődéssel fordulnak az immár elérhető másik ország felé, ám a még vagy már fennálló nyelvi akadályok miatt gyakran igencsak szűkös ismeretekhez jutnak.” Az első szám mások mellett Schöner Alfréd, Raj Tamás, Gazda István, Jaszur Amikam, Levkovits József írását közli. Olvashatunk egy kladásra váró lexikonról is, melyet Féder Zoltán állított össze. A lexikon és bibliográfia a magyar nyelvterületekről származó alija (Magyarország, Erdély, Kárpátalja, Szlovákia, Vajdaság) írásbeliségét foglalja magában. A lexikon adatközlései a 19. század közepén itt megjelent első, vallásos, rabbinikus irodalmi munkák bemutatásával kezdődik, s az 1995-ös évvel zárul.

ÖRÖKSÉG

Ma délután 3 órakor temetik

Keresztury Dezsőt,

a 92 éves korában elhunyt költőt és tudóst

Kevés író, gondolkodó mondhatná el századunkban önmagáról – ha hosszú élettel áldotta verte meg a sors –, hogy egyetlen pillanatra sem engedett ordas eszmék csábításának. Keresztury Dezső élhetet Hitler hatalomra jutásakor Berlinben, élhetett Horthy, Szálasi, Rákosi, Kádár Magyarországon, lehetett tanár vagy miniszter, könyvtáros vagy akadémikus, alkatilag képtelen volt máshol állni, mint a tisztesség és a tisztaság oldalán.

Temetése napján egy interjú, egy átbeszélgetett délután emlékét szeretném megosztani önökkel. Régi és újabb írókról esett szó akkor, '78 tavaszán, azokról, akiknek portréját bámulatos érzékenységgel rajzolta meg *Örökség* című kötetében. Búcsúzáskor pedig ezt írta az ajándékba adott példányba:

„Ha elfogadja örökségül,
a múlt képe, ha nem is szépül,
de igazabb lesz.

Torda Istvánnak
szíves barátsággal.

1978. II. 29.
Keresztury Dezső”

Ezt hagyta örökségül. A múlt igazabb képét jelennek és a jövőnek.

T. I.
Pesti Riport, 1996. máj. 16.

Ha elfogadja örökségül,
a múlt képe, ha nem is szépül,
de igazabb lesz.

Torda Istvánnak
szíves barátsággal.

1978. II. 29. Keresztury Dezső

Internet-kalandozások

Számítástechnika a könyvtárosklubban

Az idei könyvfesztiválon, a könyvtárak évében főszerepet kaptak a könyvtárosok. Szombaton, a Magyarországon leginkább elterjedt számítógépes integrált rendszerek bemutatóján a felhasználó könyvtárosok megismerhették az elmúlt évben megvalósult fejlesztéseket. A könyvtárosklub szervezője, a *Tabula ráza Bt.* vezetője, *Teveli* Judit érdeklődésünkre elmondta, hogy a gépesítés előtt álló könyvtárak számára így kívántak segítséget nyújtani, hogy kiválaszthassák a céljaiknak leginkább megfelelő rendszert.

Vasárnap CD-ROM adatbázis- és multimedia-bemutatóval várta az érdeklődőket a könyvtárosok klubja. Magyarországon a könyvtárak 1991 óta használják a nagy külföldi adatbázisokat. A könyvfesztiválon az *Európai Közösség* előírással tartalmazó és a külföldi szakirodalmat soroló adatbázisok mellett bemutatják a legújabb magyar CD-ROM-terméset is: a *Magyar nemzeti bibliográfiát*, a *Nemzeti periodika adatbázist*, az *ABCD* interaktív folyóiratot, a külföldi szakfolyóirat-adatbázist, a *CD Cégjegyzéket*, a *Jogtár* jogszabálygyűjtemény CD-ROM-ját.

Hétfőn tíz órától *Internet-bemutatóval* folytatódik a könyvtárosklub programja. A magyar szakemberek előadásaiból megismerhető a világhálózat, az Információs „*örültek háza*” filozófiája, célja és hatása a könyvtárak munkájára. A könyvtárosklubban a fesztivál ideje alatt a *Matáv* és az *Icon* támogatásával, könyvtár szakos egyetemi hallgatók segítségével több számítógépen az érdeklődők is kipróbálhatják az Internet-kalandozást. Hétfőn délután a *Magyar Periodika Kör* konferenciáján a közbeszerzési törvény könyvtárakat is érintő részelt vitatják meg a szakemberek.

Kedden, a könyvtári szolgáltatások bemutatóján ismerkedhetett meg a közönség az *Országos Széchényi Könyvtár* és a legfontosabb hazai szakkönyvtárak kínálatával. A *Magyar Tudományos Akadémia könyvtára*, a mezőgazdaság, az orvostudomány és a műszaki tudományok központi szakkönyvtárai képmagyon, az *Interneten* keresztül és előadások kíséretében mutatják be szolgáltatásaikat és legújabb eredményeiket.

(r. t.)

Magyar Nemzet, 1996. ápr. 29.

KÖNYVET A HATÁRON TÚLI MAGYAROKNAK!

A Nemzetközi Csereszolgálát a korábbi években kialakult gyakorlat szerint folyamatosan átveszi a bárhol feleslegessé váló könyveket, melyekből a Felvidékről, Kárpátaljáról, Erdélyből és a Délvidékről idelátogatók kiválasztják a számukra szükséges irodalmat. Tapasztalataink szerint az alábbi könyvek a legnépszerűbbek, de még a színvonalas szórakoztató olvasmányok is hamar gazdára találnak:

KLASSZIKUS MAGYAR ÉS VILÁGIRODALOM ISMERETTERJESZTŐ KIADVÁNYOK ÁLTALÁNOS ÉS KÖZÉPISKOLAI TANULMÁNYOKHOZ KAPCSOLÓDÓ MUNKÁK GYERMEK- ÉS IFJÚSÁGI IRODALOM

Kérjük az OSZK valamennyi munkatársát, hogy a nyári nagytakarítások idején gondoljanak ránk és hozzák be osztályunkra a családi könyvtárból kiselejtezett könyveiket.

VÁRJUK ADOMÁNYAikat A 310-ES SZOBÁBAN!

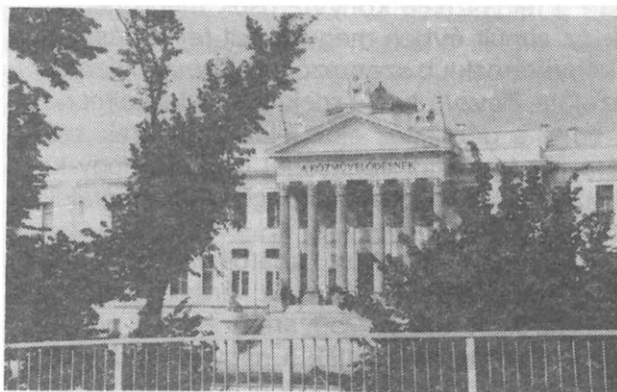
Segítségüket előre is köszönjük.

NEMZETKÖZI CSEERESZOLGÁLAT

KÖNYVTÁRUNK ÉLETÉRŐL

Kis millecentenáriumi kirándulás (1996. június 24.)

Az a kirándulás, amelyen könyvtárunk közel 50 munkatársa vett részt, nem ezzel a címmel került meghirdetésre. Lényegét tekintve azonban mégis az évfordulóhoz kapcsolható, amint ez ebből a rövid beszámolóból remélhetően kiderül. Autóbuszal, idegenvezetővel indultunk útnak. Rövid kecskeméti pihenő alatt megnéztük a szélmalom-vendéglőt, aztán Szegedig meg sem álltunk. Itt a Somogyi-könyvtárban az igazgató, Gyuris György köszöntötte a csoportot, majd munkatársal végigvezettek az igen szép, modern épületben, bemutatva a gyűjteményt. A legérdekesebb a műemlék könyvtár volt, mely a régi, Móra Ferenc Múzeum-beli könyvtárból került át ide. Úgy a berendezés, mind az állomány a régi állapotokat idézte. Vezetőnk minduntalan kitért az alapító, Somogyi Károly esztergomi kanonok érdemeire. Egy felvilágosodott, könyvgyűjtő főpap képe rajzolódott ki előttünk, aki a nagy szegedi árvíz után egész magánkönyvtárát az alföldi városnak ajándékozta.

Szeged

FESZTY-KÖRKÉP
ÓPUSZTASZER

Árpád Emlékmű

Ezután még lehetőségünk volt a Fogadalmi templom meglátogatására, majd egy kis sétával értük el a tiszal rakparton ránk váró buszt. Ez a Tisza-parti Körössy halászcserékhöz szállított bennünket, ahol kitűnő és bőséges ebédet kaptunk: halászlét túrós csuszával. Az asztal örömei után Ópusztaszer felé vettük az irányt, ahová időre kellett megérkeznünk. A nagy érdeklődés miatt több csoporttal összevonva jó fél órát töltöttünk a rotundában elhelyezett Feszty-körkép: „A magyarok bejövetele” megcsodálásával. Maga a körkép 15 m magas, 120 m hosszú és 38 m átmérőjű kört alkot és a hozzáépített valóságos tereppel, valamint zenével és hanghatásokkal lenyűgöző hatást vált ki. Az embernek az a benyomása, hogy a millicentenáriumi látóival legérdekesebbjét látja, mely azt a célt szolgálja, hogy a dicső múlt felidőzésén túl megerősítsen a nehéz jelenben és bizakodóvá tegyen a jövőt illetően. Feszty Árpád és művésztársainak alkotása, melyet lengyel restaurátorok hoztak ismét bemutatható állapotba, túlmutat önmagán.

A körkép épületében régészeti kiállítás, fotókiállítás és panoptikum található még. A Nemzeti Történelmi Emlékparkban a rotundán kívül az Árpád-élmű, a szervita monostor régészeti ásatása, Falumúzeum és erdészeti kiállításnak helyet adó jurták sora látható, tekinthető még

meg. Külön érdekesség a szintén jurtaformájú Világmagyarság háza, mely a környező állatokban és a nagyvilágban élő magyarokról tudósít szöveges, képes tablókön.

E látóivalók egy részét megnéztük a rendelkezésre álló idő alatt, de mindre sajnós nem kerülhetett már sor, mert indulni kellett hazafelé.

Förster Miklós

*Ópusztaszer, jurták
fotó: Rostáné*

* * *

SZERKESZTŐSÉGI ROVAT

Felhívás az OSZK nyugdíjasaihoz

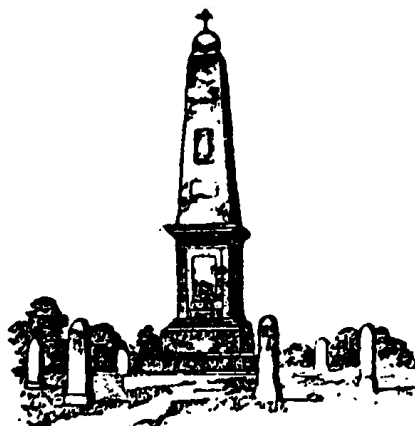
Ismételten kéréssel fordulunk mindazokhoz, akik korábban az Országos Széchényi Könyvtár munkatársai voltak, hogy írják meg az OSZK Híradóban történő közlés céljából munkahelyükkel, nevesebb munkatársaikkal kapcsolatos emlékeiket, tapasztalataikat. Most, amikor egy OSZK emlékmúzeumot létesítettünk és bemutatjuk a megmaradt hajdani munkaeszközöket és egyéb emléktárgyakat, fokozottabb mértékben kívánatos, hogy az arra illetékesek felelevenítsék, leírják könyvtárunk hajdani életét. Erre nemcsak a volt vezetőket kérjük, hanem bármely munkaterületen vagy beosztásban dolgozókat. Bizonyára vannak még olyanok, akik

még tudnának írni a könyvtár 1945 előtti életéről, az újjáépítésről, különböző külső munkahelyekről (Kálmán u., Rákospalota, Törökbálint stb.), a hajdani OSZK Híradóról. Kéziratban maradt könyvtári munkával kapcsolatos régi kutatásokról is szívesen értesülnénk. Úgy gondoljuk, hogy a viszonylag nem is olyan régen történt Várba való költözködésünkről hallhatnánk eddig nem ismert eseményekről. Jó volna ha a nyugdíjas kollégák beszámolnának esetleges jelenlegi kutatásokról, publikációikról. A szerkesztőség várja nyugdíjasaink beszámolóit, emlékezéseit, cikkeket.

B. Gy.

Berzsenyi szülőháza Egyházas-Hetyén.

Berzsenyi síremléke a niklai temetőben.

OSZK HÍRADÓ

Az Országos Széchényi Könyvtár lapja
XXXIX. évfolyam – 1996. 5–6. szám

Főszerkesztő: Batári Gyula

A szerkesztőbizottság tagjai: Berke Barnabásné, Juhász Lászlóné, Ottovay László,
Poprády Géza, Rády Ferenc, Rózsa Mária, Seres Tibor, Somkúti Gabriella, Somogyi Pálné,
Műszaki szerkesztő: Patz Béláné

A szerkesztőség címe: Budapest, Budavári Palota F épület Postacím: 1827 Budapest

Készült az OSZK Nyomdaüzemében, 520 példányban, 8,0 A/5 ív terjedelmében

Felélős vezető: Burány Tamás

Munkaszám: 96.257

ISSN 0324-2064